

Versposzter

Rónai-Balázs Zoltán: '95-ös anzix
Jász Attila: Nyitott ajtók
Borbély Szilárd: Húsvét Pinkáék udvarán
Benedek Szabolcs: Ropogós barna és piros tojások
Szarukán Kincső kisprózái
Faludi Ádám: A nyúltozás
Felber Brigitta: Álmodok, húsvét, nőruha
Kiss Judit Ágnes: Csak a feltámadást ne!
Podmaniczky Szilárd: Az utolsó kék tojás
Mányoki Endre: Tíz az Isten
Onagy Zoltán: Hetvenhét lányt, Gazsi!

**Örökös munkatársak:
Faludy György, Méhes György**

Irodalmi Jelen

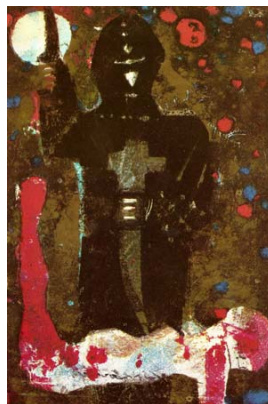

XI. évfolyam
114. szám
2011. április

TŐZSÉR ÁRPÁD

EMPEDOKLÉSZ

Nem-létemmel verlek meg, asszony! –
Viszály benned az Egy, aki lehet,
s kizárja a Mindet, a szemet az arcon,
lombhullást látót a gyökerek felett.
Hadd legyek én már végleg jövőtlen,
jöjj, örök jelent színlő szeretet!
Vissza az Etna agyába! Kőkönyvben
lapozok – néma, ősi képeket.
Ott nincs száj, csak szem, s ég, föld a szemben,
s tűz, víz: a négy tő. Forr az ősmassza,
páncélos hal úszik, őspteryx lebben –
e kép a halált nem tartalmazza.
Létezők létét az látja, ki maga
nincs az időhöz s térhez tapasztva,
vízre (s tűzbe) száll, bárha Ithaka
földje emlékezni marasztja.

CSAK AZ ŐSZ

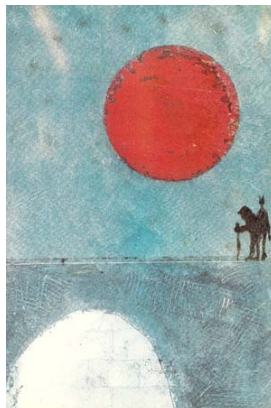
Alfred de Vigny-motívumra

Jön még tavasz, ha már végső a tél? –
kérdi az agg a zord isteneket.
Csönd van, kojtol a csent hasáb s alél,
Althaia hiába ügyeskedett.
Születésünk s végünk hiteltelen,
hisz egyikre sem emlékezhetünk.
Tavasz és tél (a tűnékeny jelen
e két vége) kétes semmibe csüng.
Ha Aeolus tömlőiből a szél
kisüvít, s le-lehasad egy sor ág,
s nem a (széthullt) szimmetria s gyökér
mítosza tartja már a koronát:
csak az ősz biztos, a hulló levél,
az ön-kéjkükbe bukó íriszek,
fű, fa, mi él, minden hitelben él,
elfárad a faj, s hulltával fizet. –

Ajánlás

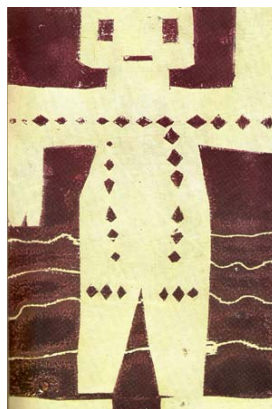
Sűrű hanga között magas haraszt,
idei levél holt avarra hull. –
A vég előtt a szó írott malaszt, –
vén lomb, hullj le, és halj meg szótlantul.

JÓNÁS TAMÁS

ERŐLTETETT MENET

sír a fény. serceg a csendje.
ha tudna, semmit se cselekedne.
megállna úrben, szemben, kézen.
pirosat lángolsz a déli fényben.
sárgát zokogsz a langyos napon.
a sötéten át melléd tolakodom.
érj hozzám, úr, melegíts, hideg!
most ígértem oda magam semminek.
sír a fény. engem sirat a gyenge.
lassan-lassan rámegy az idegeimre.
vetkőzz le, fény! tested a sötét, nem?
csak én izzok, lángol a sörényem.
ugató istenek és kutya-angyalok!
repültök, én mért gyalogolok?
milyen utat kell járjak, aminek pora
nem köhöghető ki a tüdőből soha?
visz az út? én viszem. arany palotába.
horizonton vigyorog a nap húsos pofája

A BÉKE BÁTRAKÉ, A GYÁVA HARCOL

Mint félelemtől reszkető szerelmes
ijedten hőköl hátra a szavaktól,
parancsra, csendre mindig engedelmes,
ha győz is, hite megmarad, a régi,
hirdeti, hogy ami volt, már nem lesz,
de jövőjét és múltját összenézi,
bár fáradt lázadni és lusta félni,
csípőn a kéz, határozott a terpesz,
a tétlensége is jobban megéri,
mint az, amiért évek óta küzdesz,
a földi igazság, miként az égi,
csak nála van, együtt örülni kellesz,
felesleges lennél hozzá remélni,
még azzal is ad, hogyha mindent elvesz,
és van ugyan, hogy szavait cseréli,
csak te nem látod: nem csonkulhat elve,
s már nyári a hideg, s a meleg téli,
neked nem illendő őt megítélni,
mert máshogy lát ő holdat, embert, álmot,
mindegy, mit gondol, nem kell kitalálnod,
elég, hogy lépsz, ha lép és állsz, ha strázsál,
többet tud és ad minden iskolánál,
s bár szaporodnak gombaként a károk,
könnyen lehet, hogy csak ő a barátod.

*A versekhez Bálint Endre Madách-sorozatának részleteit
társítottuk*

Benedek Szabolcs

Ropogós barna és piros tojások*

Ahogy végtére is a karácsonyt is, úgy a húsvétot is megtartottuk. A vallási tartalom ebből is kimaradt, helyett az ünnepet a néphagyományokra és a folklórra koncentrálták. Mármost hogy falvakban az az évszázados szokás, hogy húsvét hétfőjén a fiúk hideg vízzel teli vödörből locsolják a lányokat. Úgy adódott, hogy engem majdnem minden húsvét hétfő falun, nagyanyámék házában ért, ám hideg vizes vödörrel soha nem találkoztam. Méterekről szaglólólcso kölnivel, az izzadságfoltos zakó gomblyukába tűzött hervadt virággal és pityókásan dülöngélő biciklisekkel annál inkább.

A Magyar Népköztársaságban a szovjet mintára született alkotmány betűje szerint minden hatalom a dolgozó népet illette meg. Csakhogy az ennek szellemében hivatottan munkálkodó – avagy legalábbis úgy tevő – pártállami rendszer éppen a néppel nem tudott mit kezdeni. (A dolgozókkal igen, ez a gyakorta hangoztatott szó máig a fülünkben és a nyelvünkön ragadt.) Bennünket az általános iskola lelegejétől fogva arra tanítottak, hogy a nép az első, azt kell szolgálni, annak boldogulásáért és sorsának jobbulásáért kell küzdeni. Az olvasókönyvek példameséinek igazi hőse nem Kossuth és Damjanich volt, hanem a névtelen kis dobos, a nép gyermeke, aki önként vállalt kötelességének teljesítése közben esett el a harc mezején. Az számított jó embernek, aki a népért harcolt és a néppel volt. Dózsa parasztjai és Esze Tamás talpasai játszották a hősdramák főszerepeit, miközben a nagy történelmi figurák mellékszereplők maradtak.

Ám a "nép" ugyanolyan elvont, ködös, megfoghatatlan fogalommá vált, mint a szocializmus fő alapeszményei. Én legalábbis sehol nem leltem ennek a népnek a nyomát. Pedig gondolkodtam rajta, hogy kik tartoznának ide. A nagyszüleimet semmiképpen nem tudtam ide sorolni. Nem csak azért, mert nem viseltek fekete nadrágot, rakott szoknyát, fehér inget és hímzett blúzt, és mert nem volt se a kalapjuk, se a hajuk fölpántlikázva nemzeti színű szalagokkal. Hanem mert nem láttam a tekintetükben azt a büszke öntudatot, amivel a Föltámadott a tenger és a hasonló filmek népi hősei fordították életük kerekét. Ehelyett a dacot láttam és a bölcs beletörődést. Hogy ez az egész megint nem olyan, amilyennek szerették volna és amilyennek ígérték. Hogy a kisember most is ugyanott és ugyanúgy kisember, bármit mondjon erről az államszocialista alkotmány.

– Az Árpád-háziaktól a szarháziakig – sommázta a magyar történelmet anyai nagyapám, és én kiskamasz fejjel gurgulázva kacagtam ezen. Sok évvel

később döbbsenem rá az akkor mókásnak tűnő szavak mögött húzóó keserű véleménynyilvánításra. Az öreg pontosan észlelte és érzékeltte ott, abban a kis faluban is, ahol évtizedeket lassult az idő, és nemzedékek nőttek föl úgy, hogy nem történt velük semmit, hogy a szocializmus légből kapott és arra fölhúzótt klisékből építkezik. Minden bizoronyal éppen azért vált már az első éveiben működésképtelenné, mert nem volt semmi az állványzat mögött. A keretet elfeledték, avagy nem is lehetett megtölteni tartalommal. "Minden hatalom a dolgozó népé" – így szólt az első számúnak avanszált főszabály, csak hogy ez a bizonyos, a hatalmat a kezében tartó dolgozó nép nem létezett. Sőt: maga a nép sem volt sehol, legalábbis abban a formában nem, amilyennek a pártállam elképzelte és szeretete fölfesteni. A falvakban nem csillogtak öntudatosan a tekintetek, az arcokról hiányzótt a büszkeség, és a magyar paraszt jószerivel csak azért járt egyenesen, mert az ily módon hátrafesztett kezével jobban meg tudta tartani fájós derekát.

S persze nem volt fölpántlikázott májusfa, élénkpiros mázzal bevont piros tojás, s nem voltak kalapos-mellényes vidám legények sem, akik festett virágokkal ékesített hóféher vödörrel futnának a boldogan sikoltozó rakott szoknyás lányok után.

A legfőbb attrakciótt nem a nyuszi, nem a festett tojások, nem a sonka, nem a tojás, és még csak nem is az olcsó kölnik párolgása jelentette. Hanem a locsolópénz.

Ez volt az egyetlen alkalom, amikor a felnőttek viszoronylag bőkezűen mérték a Kossuth Lajos arcmásával díszített ropogós, piros százásokat. Hétfő reggel villámgyorsan végiglocsolttuk a família hölgytagjait – mindjárt evvel is gyarapítva addig meglehetősen kevéske zsebpénzünket –, majd ünnepi kardigánt borítottunk magunkra, kordbársony nadrágunk zsebébe csúszttattuk a kölnit, és apám kíséretében nekivágtunk az expedíciónak. Hogy ne maradjunk el a faluban akkor már élénken nyüzsgő, hasonló ívású fiatalemberek mellől, nagyanyám kertjéből leszakítottunk egy-egy szál virágot, és beillesztettük a kardigán gomblyukába.

Általában a szomszéd Béla bácsiéknál kezdtük a túrát. Csengő nem lévén bekiabáltunk a kapuból az udvarra. A felesége jött élénk, beinvitált, leültetett. Mi ekkor – maradva a jól bevált forгатókönyv mellett – udvariasan megkérdeztük tőle, hogy szabad-e locsolni.

– Szabad, szabad – hangzótt a válasz minden háznál ugyanúgy –, hanem hát verset tudtok-e?

Ráztam a fejem, hogy én bizony nem tudok. Az öcsém könnyebben eladta magát, némi biztatásra hajlandó volt szavalni valamit a zöld erdőről és a kék ibolyáról. Nálam be kellett érniük azzal, hogy az általános formula szerint motyogva "kellemes húsvéti ünnepeket" kívántam, majd lecsavartam a kölnisüveg tetejét.

– Jaj, jaj, csak keveset ám! – szólt az általános sipítózás. Amire sose hallgattunk. Kompromisszumként leginkább az a megoldás született, hogy nem a hajra, hanem a ruhára cseppentettünk némi kölnit.

Benyomttunk még egy-egy zserbót, kaptunk egy-egy nyúlbugyó méretű csokitojást, apám visszautasította a Béla bácsi által kínált pálinkát, mondván, ma délután még haza kell vezetnie, az udvarias kérdésekre válaszolván pedig udvariasan elmondta, hogy jól vagyunk, minden rendben, szépen tanulunk,

nincs velünk semmi különösebb baj, bár lehetnénk azért kicsit szorgalmasabbak is – majd elkövetkezett az, amire hosszú percek óta vártunk.

Búcsúzkodni kezdtünk, mondván, nem akarjuk a háziakat föltartani, meg hát amúgy is, még beugrunk ide-oda, aztán szertartásos megálltunk az ajtóban. A meglocsoló néni szertartásosan egy fél percre eltűnt a belső szobában, és amikor kijött, a zsebünkbe dugdosott egy-egy valamit.

Néha még ott, a házban tudtunk vetni rá egy pillantást, ám erre a legtöbbször már az utcán került sor: ha barna volt, akkor ötvenes, ha piros, akkor százas. (Nagyanyám rendszerint meg is duplázta Kossuth Lajost.)

– Vegyetek rajta kazettát. A lányok is mindig azt vesznek. Rettenetes, hogy milyen zenék vannak mostanában! Ezek meg egész nap ezt hallgatják – háborgott a szemben lakó Anna néni, két kislány anyukája. A lányok éppen velünk egykorúak voltak. Anikó, az idősebbik pár évvel korábban, egy nyáron fölhajtotta a szoknyáját. Később azonban, amikor már igazán érdekelt volna, sajnos nem ismételte meg az attrakciót.

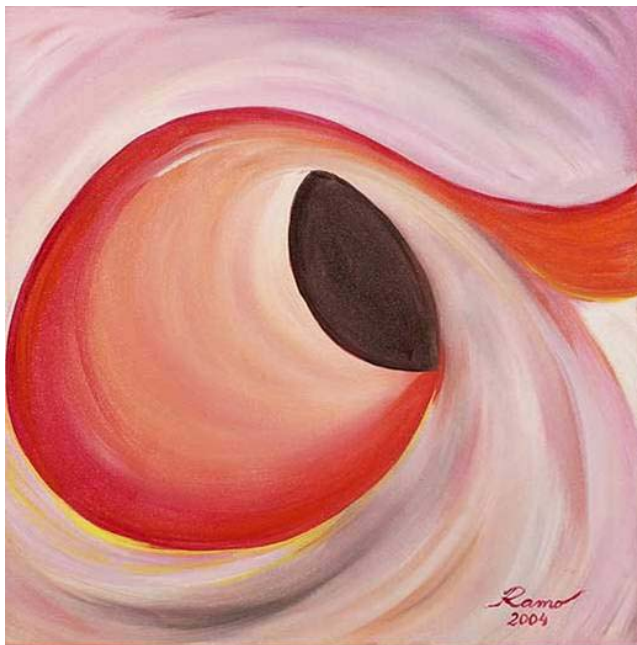
– Ebből még nem tudunk venni! – oktattam ki Anna nénit, megmutatván a frissen a kezembe került ötven forintoson II. Rákóczi Ferenc arcképét. – Egy műsoros kazetta százötven forintba kerül.

Apám elvörösödött, Anna néni arcáról viszont nem hervadt le a mosoly:
– Akkor gyűjtötök hozzá egy kicsit. Úgyis mentek még pár helyre.

Igaza volt. Végigjártuk az egész utcát, és azokhoz, akikkel a köszönésnél több szót szoktunk váltani, beugrottunk egy zserbóra, egy nyúlbojónyi

nyuszitójásra és egy Kossuthra, vagy egy Rákóczira. Apám a kör végén autóba ültetett minket, hiszen a falu másik végében lakó Misi bácsiékat sem hagyhattuk ki. Ott is piroslott a tojás. Egyik húsvétkor annyi összegyűlt, hogy abból vettem éveken át húséges társamat, a narancssárga kapcsológombokkal felszerelt, fekete színű MK 27-es magnót. Kicsi volt, halk, és csupán mono, de a miénk.

*Részlet a *Riadólánc* c. esszéregényből.

Ramona A. Kloos festménye

Szarukán Kincső

kisprózái

Hitünk az imában

A mama nagyon készült. Húsvét, pünkösd, őszi hálaadás, karácsony kötelező egyházi ünnep, ha idegenben, akkor is. Rengeteg kérdés és temérdek félelem szorogott benne. Hitte, hogy valaki hallja imáit. A templomban kissé megkönnyebbült.

A szállodától három megálló busszal. A forgalom akadálytalan, a busz nem zsúfolt és ráadásul ingyen van. A város ma ünnepli a nagy földrengés századik évfordulóját.

A város építészeti remekmű. A templom is megragadta a szokatlanság varázsával. Öröm töltötte el, amint belépett. Imádkozni akart a fiáért, aki az *Embarcadero*-n futja a köröket karján ünnepi ebédekkel. Pincér San Franciscóban? Most nem gyötri annyira a kérdés, hogy az alma miért szakadt ilyen messzire a fájától. Az fontos csak, hogy templomozás után látja őt. És mától számolva még nyolc napon keresztül.

Lánya terelgeti székek sorai közt, igyekvő magabiztossággal. Neki is csak a nyelv ismerősebb. Néhány pillanatig összekulcsolt kézzel állva maradnak, ahogy az unitáriusoknál szokás. A pap fehér lepelben érkezik. A szószéken pohár, kosárkában zöld fű, benne néhány tojás. Két naposcsibét tesz közéjük. Beszél és mutogat, egyházi ének nincs. Mindkét csirkét kézbe veszi, felemeli lelkesen, könnyedén. Amikor a tojást feltöri a pohárba, a mama oda hajol, halkán megkérdezi lányától, hogy miről beszél.

– A földrengésről és az újraépítésről. És a tavaszról.

Istentisztelet után hosszasan szorongatja a pap kezét és megpróbálja kimondani: *tenkjú*. Aztán sietnek a buszra felszállni. Az étteremben szép asztalhoz ülnek, a mama steaket kér sült burgonyával. Húgának a fiú homáros rizottót ajánl. Amíg a bort kitölti, megkérdezi, hogy telt a templomban.

– Nagyon szép istentisztelet volt. Imádkoztam érted, hogy gyere haza.

A fiú mosolyog.

– És mit értettél abból, amit a pap mondott?

– Imádkozott érted, hogy ne dőljön rád a város.

Sárkányölő Pintyőke

*Akinek Mestert ad a Sors, azt nem érheti olyan csapás,
hogy éretlenül lép a közönség elé és éretlenségében rögzül.*

Barátomat a csapás idegen földön érte. Az esetről csak három évvel később értesültem. Egy telefonszámot szerettem volna elkérni, igencsak meglepődtem, amikor ezt mondta:

– Kitöröltem minden nevet és számot, ami irodalommal kapcsolatos. Nem tudok segíteni.

Nem firtattam, miért. Éreztem, hogy engem sem akar. Amikor az asztalra tettem a telefonomat, bevillant, talán már ismeretlen számként jelenek meg nála. Ezt a gondolatot jobb elhessegetni. Megkerestem a polcon a kis karcsú könyvet. Ízlegettem dallamos nevét és a roppant szellemes címet. Finom volt, törekeny. A borító hátoldalán szembenéztem vele:

– Mi fáj, kedves?

Karácsony vasárnapja, az első nagy találkozásé. A templomban találtunk egymásra. Istentisztelet után egy órával, a kávé mellett, első novelláskötetét így dedikálta:

*Pintyőkének ajánlja
e könyv összes (de főleg legelső)
történetét, a szerző bácsi.
Szeretettel, BJB*

Kerek egy évvel idősebb nálam. Baráti egyenlőségünkben titkon felnézek rá. Őszinte elégtételt éreztem, hogy befutott. Megcsinálta, amit én nem. Ünnepeztünk, elszívtunk két csomag cigarettát és megittunk néhány üveg bort. Engem is ünnepeztünk. Társalgásunk a harmadik palack után még kifogástalan kisprózaí nívón zajlott. Gyönyörű metaforákban értekeztünk. Amilyen lelkesedéssel nézett a szemembe, tudtam, hogy belém szeret. Lubickoltunk a mámorban. Szavak mámorában.

– Nem tudod, mennyire jó ez a hang – csóválta a fejét. Láttam rajta, hogy tényleg nem tudom.

Három kocsmában ütött a záróra, mire sikerült megállapodni, hogy ki-ki menjen haza. Mindketten regényt készültünk írni. Én valami félelmetes lendülettel. Ő jóval higgadtabb volt.

– Ne feledd, dolgozni nem könnyű – mondta utoljára.

– Tudok dolgozni, hidd el – válaszoltam neki és repültem haza.

Másnap az összes írott szavát felfaltam.

A kritikát, amely pontot tett kezdő írói pályafutása végére, jó írásnak találtam. Elolvastam még egyszer a legelső történetet. Egészen másnak tűnt, mint akkor, amikor előre ittunk a medve bőrére. Öt év telt el. Nem dolgoztam és nem írtam semmit.

A tíz éves érettségi találkozón láttam, hogy jobban van, mint én. Nyugtalanított.

– Fáradtnak látszol, mi van veled? – kérdezte.

Röviden megpróbáltam elmondani, hogy minden rendben.

– Figyelj ide, kicsi barátném. Nekem ne mondd, hogy a család, gyerekek, ház és a lovak. Látom, ma nem tudunk beszélgetni. Majd egyszer még látjuk egymást. Ha akkor sem, az legyen az utolsó találkozásunk.

A születésnapja körül mindig érzem, hogy elkezd mocorogni. Előbb csak matat, mint a bolha, aztán bebújik a bőröm alá és onnan viszket a regény, amihez egyszer olyan jó hangom volt. Egész februárt végigvakarózom. Tavasszal elsavasodok, pattanások jönnek ki a homlokomon. Húsvétkor felejteni próbálok. Június végére sikerül. Így megy ez, immár hatodik esztendeje.

Idén a húsvét Szent György napra esik. Idén tavasszal megölöm őt. Amikor a legjobban fáj, megforgatom a lándzsámat, és leszúrom. Nem készülök nagy harcra. Ha elvétem, ő öl meg engem.

Találkoznom kell vele. És a sárkánnyal, aki regényeket eszik.

Örömhír Alcsíkon

A jó öreg Dezső atyát az Úr egy langyos keddi napon szólította magához. Kicsidfalva gyászba borult. Istenfélő lakosai lógatták az orrukat s egyre mondogatták: *Istenem, Dezső, be szeretttünk vala! Ugyan valóst, erősen szeretttük, a plébános úr úgy tuggya meg, me' miénk fajta vala.* Az új pap, e fájdalmat látván, meghatottságában gondolt egy nagyot. A temető boltíves bejáratára a sírkövek faragómesterének nagyobbik vésője és két keze munkája által késő délutánra be lett róva magyarul:

Feltámadunk!

A temetőkert a falucska közepén a lemenő nap utolsó sugaraiban kezdte hirdetni az örömet. Jucika néni aznap este megbotlott a tejjel és az mind odalett. Feltápáskodott, közben mondott egy cifrábbat. Emelte a két kezét, hogy leverje a port kötényéről, amikor a kőbe vésett felirat harsány erejével rárivallt. Kezét a szájára tapasztva üres vederrel szaladt haza. A szomszédasszony látta, elkacagta magát. A föld megremegett. Az asszony elsápadt, mint a felkelő hold és hirtelen mozdulattal összerántotta a sötétítőt az orra előtt.

Többé nem látja, hogy Jucika néni minden reggel és este megbotlik a vederrel. Nem látja ablakából, a májusi esőkkkel hogyan veszi fel a temetőt a gaz. Senki nem mer bemenni többé.

Feltámadunk!

A barátomat kivégezték. Az én amnesztiám abban állt, hogy – időben és térben tisztas távolból figyelhettem, hogy leheli ki a lelkét.

Harmadik találkozásunk a másvilágon talál.

- Szervusz, Bé.
- Isten hozott, Pintyőke. De jó, hogy látjuk egymást.
- Látom, elszegődöttél újságírónak. Jó ez neked?
- Figyelj, ami nem öl meg, az már mind jó. Legalább olvasnak. Látom, táncolsz.
- Mint mindig.
- Azért nem éppen!

- Na jó, csak kuncogni akartam egyet.
- Ne foglalkozz hülyeséggel. De kuncogj csak, az szexi. Közben arra válaszolj: megölted?
- Meg.
- És?
- Tessék. Hatszázhetvenezer–nyolcszáznegyvenhat. És tizenkét bani.
- Hagyjuk az aprót.
- A húsz százalék, az 20%. Pontosan ennyivel több adatott meg nekem. Mostmár érted, miért volt akkor fontos a család, gyerekek, ház és a lovak? Mindennek megvan a maga ideje és helye. A tömbház nyolcadik emeletéről nem lehet ilyent írni.
- Hetedik.
- Bé, inde-unde lifttel jutsz oda. Soha nem állhattam a lifteket, inkább gyalog jártam. Látod, harminc évesen milyen fitt vagyok?
- Pintyőke, ne kérkedj a szépségeddel és hagyd a prédikációt, arra ott lent nem kíváncsi senki. Persze, hogy gyönyörű vagy. Tudod jól, hogy ez a kedvenc pulóverem. Azért vagy szép, mert ebben jöttél hozzám.
- Igazad van. Gyere, add a kezed. Mi ketten, tudod, mint Baróton annak idején, amikor az óvodában ebédeltünk, kicsi asztal, kicsi szék. Hányban is, Bé? Öregszem.
- Már megint játszol velem. Mit számít, hogy kilencvenkilenc vagy egy híján kétezer.
- Oké. Néha elfelejtem, hogy látsz.
- De még mennyire, Pintyőkém. Akkor gyerünk, irány a lift. Ne irtózz annyira. Fogd meg a kezem. Tudod jól, hogy itt nincs lépcsőház, hisz felfele is ezzel jöttél. Gyere, adjuk meg nekik.
- Adjuk meg nekik, Bé. Készen állok.
- Akkor.....
- Juhhhhhhhéééééééééééé!

Ramona A. Kloos festménye

Faludi Ádám

A nyúltojás

Húsvét a polyvás fészker és a napraforgószárból összerótt kerítés találkozásánál

(Néhány méternyire a Vasaktól, a Pincétől, a Favágítótól és a Trágyadombtól)

Néhány hete mást se hallani, csak azt, hogy nemsokára jön a Nyuszi, és piros tojást tojik. Már hajt a bodza, kabát sem kell napközben, elolvadt a tél. Ülsz a Vasak tetején abban a vaslemezből hajlított légvédelmi lövegülésben, amelyik nagyon hasonlít a traktor meg a vetőgép ülésére és igyekszel elrendezni ezt a Nyuszi és a piros tojás históriát. Mert hiszen ugyanúgy, mint a többi zavaros elképzelés a dolgok helyzetéről, ez is kusza az ellentmondásainak köszönhetően. A nyúl, az a kajlafülű, vágtazó mezőlakó tojik? Tojást? És jön ide nemsokára, hogy pirosat tojjon? Ennek utána kell nézni.

A Vasak tetején ülve gondolkodni és elképzelni, hogy valójában mit is szeretnének újabb próbálkozásként elhiteni veled, az egyik legjobb foglalatosság. Közlöd a Vasakkal az útirányt, de csak hozzávetőlegesen, hogy lehessen módosítani, ha a helyzet úgy kívánná, aztán megadod a felszállási engedélyt.

A Vasak a pince mögötti két bodzafa bokra mellett állomásoznak (azaz inkább állomásozik, de maradjunk az alapoknál, az eredeti jelentésnél), semmire nem emlékeztető alakzatban, rozsdával álcázott alkatrészekből összeépítve, afféle mágikus erővel bíró úrállomásként. Egy felrobbantott roncstelep részlete, amelyikben a robbanás elunja a dolgot az első másodperc végére és elernyed, leroskad, abbahagyja a görbítést, szaggatást, letépést, olvasztást, és hanyatt vágja magát az így létrejött véletlen oltalma alatt. Hagyjatok aludni!

Régi tankmaradványok, repülőgép burkolat darabok, kardántengelyek, fogaskerék, karikák, csavar, lánc, ekék tartozékai, ácskapcsok, lószerszám maradványok, kocsitengelyek, lócs, ismeretlen részek a nemrég múlt ismeretlenből.

A Vasak, amikor a Világ Uraként elfoglalod a helyedet odafent abban a fémnyeregben a *Mindenség* és *Semmiség* anyagával kötnek össze, és te magad is a Mindenség és a Semmiség részeként feszítesz azokon az összeforrt használhatatlanokon ülve a világ felett. Ha van Isten, akkor feltétlenül te vagy az ott abban a nyeregben. Úrállomás? Aszteroida? Ismert Eredetű Repülő Objektum? Vasak.

Amikor megadod a felszállási engedélyt, a Vasak szinte észrevétlenül emelkednek fel veled a földről. A polyvás fészter végénél megbillenve kanyarodtok fel az ég irányába, aztán kicsit vissza az udvar fölé, megnézni, hogy milyen kicsi az udvar. Megnézni, hogyan lesz még kisebb, egyre kisebb, ahogyan szétterjesztett szárnyú nagy madarak módjára körözve emelkedtek, egyre emelkedtek. Addig tart az út az égbe, amíg az udvar és a ház tova nem tűnik a Mindenségben és a Semmiségben. Amíg a Vasakon suhanhatsz, mindig van remény a visszatérésre, Vasak nélkül azonban az udvar végképp elvész, te meg bolyongsz, mintha mennél, és keresed az udvart, keresed az ismeretlen pályára állt Vasak Úrállomást.

A polyvás fészter oldalában – közel a Vasakhoz és a két bodzához – vasrács erősíti a kerítés még megmaradt részét. Egy négyzetrácsos fűzet, magyarán kockás fűzet kellően felnagyított négyzetei háromszor három sorban. Sokáig kerülgeted, mígnem a döntés megszületik. Próbáld bele a fejedet, nézz be a polyvás fészterbe ezen a rácson keresztül! Némi nehézségek árán sikerül is ezt megtenned, csakhogy visszaút nincs. Hiába a kitartás, hiába a finom, becézó bánásmód, hiába átok és erőszak, a rács mindörökké a nyakadon marad. Segítsetek! Segítsetek!

Miután kellően körüljártad a nyúl és tojása kérdést, ideje a tettek mezejére lépni. A környéken annyi a nyúl, akár a polyva. Nyúltozás meg annak a sokszorosa. Mert hát mi más lehetne a nyúltozás, mint az a barna, aprócska pogácsa, a lótrágya kicsinyített változata, amit a nyúl mindenfelé otthagyt, miután kipotyogtatta magából. Igaz, hogy barna, nem piros, nem sárga, nem kék, de a biztonság kedvéért szedsz két zsebre valót. Bemutatáshoz még talán sok is. Amikor megkérdezed, hogy ez lenne-e az a bizonyos nyúltozás, Csillag Nagyanyád nevet rajtad, és kidobhatja az egész kollektívát. Nos, ez tehát nem az, amiről itt napok óta beszélnek.

Orrod lógatva, órákig barangolsz a tyúkudvarban a megoldáson törve a fejed, amikor nini! mi az ott a földön? Egy kékesfehér furcsaság, még soha nem láttál ilyet! Kicsit lágy ugyan, de egy tormalévélre helyezve meglehetősen jó benyomást kelt, nagyon nagy, könnyen feltételezhető róla, hogy a nyúltozás birtokába jutottál!

– Jaj, vidd innen, tyúkszar! Bűdös, mint a kórság, moss kezet!

A tyúkszar kifejezés nagy erővel és sebességgel zúdul ki a konyhaajtón, meg sem áll a Faluig, ott minden udvarba bekurjant, hogy tyúkszar! és még a pálinkafőzőn is túlrobog, tyúkszar! tyúkszar! rikoltja, majd beleveti magát a Kanálisba, hogy ne érezze a saját szagát. Nagy szégyen ért, úgyhogy ettől

kezdve egyáltalán nem foglalkozol a nyúltojás ügygel, ott egye meg a fene az egészet, ahol van!

Mindmáig ez a képlékeny állagú tyúkszar jelenik meg előtted legelőbb, amikor a húsvéti tojás felbukkanásának ideje elérkezik. Jó pecsét lett ez a kékesfehér furcsaság a marhaleveleden, átütő erejű. Lehet, hogy miatta nem kellett hazudnod sohasem. Ez egy rendkívül gazdaságtalan, de lelkileg megtérülő befektetés volt.

Ilyen maradandót szart-e egyáltalán tyúk a világtörténelemben?

A Kisdobos címlapján ekkor halt meg *sztalin*, az *ukrán*, ahogy errefelé nevezték.

– Húsvét van, nézzük meg, mit tojt a Nyuszi!

Erre ébredsz, de a véleményedet nem közlöd, úgy teszel, mintha most hallanál először a nyúltojást tojó nyúlról. A polyvás fészker oldalában, lent, ahol a tyúkok szökdösnek be az illegális tojáslerakás borzongató kényszerétől hajtva így tavaszélon, ott lent egy szalmából rakott takaros kis fészekben tényleg ott vannak a szalonnafénnyel bevont tojások! Piros, kék és sárga tojások! Meg cukortojások is! Körben ebben a szalmafészekben, a polyvás fészker és a napraforgószárból összerótt kerítés találkozásánál. Mögötted Repülő Nagyapád, és Csillag Nagyanyád áll, de teljesen megfélekeznek róluk. Ezt nevezik úgy, hogy az első Húsvét, amelyiken már te is ott voltál.

Bezzeg ez a húsvét van, nézzük meg, mit tojt a Nyuszi! mondat nem robog el a Falu felé, hogy bekiabáljon minden udvarba! Pedig erre azért egy kicsit büszke lennél. Olyan nyulad van itt valahol a közelben, amelyik piros tojást tojik, meg cukrot! Hogyan képes rá, ki tudja?

Felber Brigitta

Álmok, húsvét, nőruha

Ha azon a délelőttön múlt volna, nem számolok le végleg a tökéletesség örök keresésével, talán megkapaszkodik bennem szikrányi remény, hogy nem keresek hiába, mert a jól induló dolgok jól végződnek, és nagyon mélyen megmaradhatnak annak a porcelánlelkű gyerekeknek, akit csakis ez a ritka tökéletesség óvhat meg, nehogy összetörjön. De nem csak azon múlt.

Mintha reflektorfényben állnék, úgy ömlött rám a nyitott erkélyajtón át a tavasz. Még a dohányfüsttől sárgult csipkefüggöny is valami csoda volt, ahogy súlytalan lebegéssel együtt táncolt a nagyszobát egyenletesen behintő, finom porral. A tévészekrény mellett, a gyerekkori képeink alatt két fotel között lakkozott asztalka állt. Rajta tojáslikőr, pálinka, mellette alumíniumtálcán lefordított ilyen-olyan poharak, meg üres üvegtál, mert tojást csak este festünk. Holnapra a locsolóknak, miután elmondják a buta verseiket és nyakon öntenek valami borzalmas kölnivel. Lelocsol, lespriccel, rám csorgat, lényegtelen, összekeveredik a többi szaggal. Estére búzánk. Megfájdul az ember feje. Nincs mit tenni, állsz, vigyorogsz és eltűröd, hogy belemondjanak az arcodba valami unalmas hülyeséget, összebüdösítsenek, adsz érte tojást, megszokásból. Ennyi. Kész. Ez a húsvét. Nem érdekelt.

Nekivetkőzve toporogtam a varrógép mellett szál bugyiban, röpködősre mosott hajjal, türelmetlen várakozással a sokadik próba után, hogy ezer szegés, szűkítés és fortély után anyám végre elharapja a ruhámon az utolsó cérnaszálat. Nem kapkodta el. Dolgozott vele egész délelőtt, merev tartással, már-már hivatástudattal nyomva a pedált, forgatva az anyagot, orrára biggyesztett olvasószemüveggel, ráérősen. Bekapcsolta hozzá a tévét, feltett egy feketét főni. Jó munkához idő kell, dűnnyögte, aztán hozzátette, hogy a rosszhoz is. De akkor már nem tudta kedvem szegni.

Aznap nem ért el a lelkemig, hogy szegények vagyunk; hogy a szőnyeg kopott, a bútorok huzata itt-ott szakadozott, hogy az egész délután rámeleg, mire kitararítjuk a telet a lakásból. Nem érdekelték a veszteségeim, semmi, ami korábban fájdalmat okozott, mintha éjjel csillagpor ment volna a szemembe. Éhes figyelemmel lestem anyám minden mozdulatát, próbáltam megérteni, miként nem nyúl soha mellé, hogy foltos, rágott körmű kezének miért nincsenek felesleges útjai; mindig pontosan ott és azt csinálta, amit kellett. Soha nem tanított semmire, nem mondott olyanokat nekem, hogy gyere, akkor most megmutatom, hogyan kell elkészíteni ezt, vagy azt, egyszerűen csak tette a dolgát, közben elmerült magában, néha dudorászott,

talán észre sem vette, hogy ott vagyok. Én pedig kíméletlenül magamba szívtam, kivettem, amit csak lehetett. Akkor még nem tudtam, hogy a lehetségeshez vezető utat tanította meg nekem, valamennyi út közül az egyetlen, amin magam járhatok. Megértettem, hogy minden létezik, minden megteremthető, ami idebent, önmagamban is jelen van, és képes leszek megélni bármelyik választásom, csak induljak el...

Így történhetett, hogy mire befejezte a munkát, már tudtam varrni.

És akkor elkészült végre. Lila-fekete kartonanyagból, életem első nőruhája.

Nem az a libbenős gyerekszoknya volt, nem is kislányos fodrokkal butított, szokványos A-vonal, hanem testre simuló, magasan térd fölött vágott gyönyörűség. Mondom, igazi nőruha; felvettem, és más valaki lettem tőle. Csak bámultam a képmásom a szűk előszobában, ahol az egész alakos tükör áll, rácsodálkozva, hogy miként lett jelentése néhány arasznyi vászonnak, ahogy kifeszül a csípőmön, a derekamon, a majdnem-mellemen. Muszáj volt megmutatnom a világnak.

Céltalanul sétáltunk, a ruhám és én. Egyenes háttal, büszkén gyakorolva a ringó csípőmozgást. Körülöttem szürke betonépületek, sövénnyel körbekerített játszótér, színevesztett porolóvas, lassan vesző gyerekkor. Egyszerű panelvalóság: az erkélyek korlátján néhol frissen ültetett virág, egy kis rikító színfolt. Úgy éreztem, hogy az ablakokból engem bámul minden lustán pöndörödő, üvegre ragasztott matrica, vagy függönyök mögül ki-kileső, magányos öreg arc. Újszülött voltam, kíváncsi és merész. Magamat figyeltem, a lakótelep csak díszletként szolgált, csodálhatott. Az egyik nyitott garázsban hangos, kajánul évődő fiúcsapat egy motort állt körül, néhányat látásból ismertem közülük. Sokkal idősebbek, mint én, egyetemisták, vagy már dolgoztak is valahol. Eddig elmentek mellettem az ilyenek, észre sem vettek, de most felkapták a fejüket és egy pillanatra elnémult a röhögés. Remegett a szívem. Aztán elfordultam és egy útszélen parkoló Trabant ablakában ellenőriztem lassan haladva, miként röppen utánam a hajam.

Pontosan akkor talált el az első lövedék.

A vállamon csattant és felkiáltottam, de nem a fájdalomtól, sokkal inkább a meglepetéstől, ami még át sem járt igazán, és jött a következő, aztán még egy.

Értetlenül álltam a házak árnyékában, a parkoló autók előtt, fehér krétával rajzolt ugróiskola és egy tengőpálya között. Csak néztem a lila-fekete ruhán az élénksárga foltokat és nem érttem, egyszerűen nem érttem a körben szétterülő tojánhéjakat a betonon. Miért? Mozdulnom kellett volna, elfutni, elrohanni a szégyen elől, hogy a motoros fiúk céltáblája lettem, de valami visszatartott, kényszerített, hogy maradjak. A ruhám volt, az nem engedett.

Fogalmam sincs, meddig tartott a támadás, talán csak már másodpercig, vagy ráment egy egész élet, nem tudom. Szinte az összes tojás eltalált, a fiúk pedig minden egyes darabnál felröhögtek. Összemosódott az arcuk, csak a lendülő karjaikat láttam, meg a motort, aminél most jobb játékot találtak. Engem. Nem sokat, néhány lépést kellett volna hátrálnom, hogy a parkoló autósor menedékében hazarohanhassak, de megbénultam.

Kilapított békát bámultam magam előtt, keresztülment rajta a busz. Vagy akármí, nem számított a hogyan, csak a béka teteme, körben véres folt, meg a belei. Mellette én.

Váratlanul unták meg, hogy alázzanak. Talán ha futok, érdekesebb lettem volna. Talán egy darabig szaladnak még utánam, vagy maradnak a garázs előtt, ahol voltak, mert úgy könnyebb lemérni, ki dobja a nagyobbat. Nem mérték le, kiderült, hogy én még áldozatnak is jelentéktelen vagyok. Lassan lesöpörtem a mocskot magamról, nagyon lassan, hogy jól lássák minden mozdulatomat. Lássák, hogy nem futok, ahogy szerepem szerint most kellene, ahogy magától értetődő lenne egyébként. Nyújtott ujjakkal, finoman pöckölgettem le a rám ragadt, szanaszét tört, még festetlen héjakat, a tojás maradékát. Végül belerugdaltam az egészet az árokba. Belerugdaltam, amit csak tudtam. Utánam ne maradjon szemét.

A közeli templomban delet harangoztak. És én, aki képtelen voltam rá, hogy elmeneküljek, maradtam még egy darabig, mint akinek nem sietős. Alltam a bemocskolt, lila-fekete nőruhámban, az áprilisi napfényben, húsvét előtt egy nappal. Vártam, hogy történjen még valami, valami nagyon jó, vagy nagyon rossz, mindegy, csak szedje ki azt a fullasztó gombócot a torkomból, vagy kergessen hazáig, csak tegye már meg, mert az a ruha kötelezett, abban csak úgy magamtól sem futni, sem sírni nem szabadott – de nem történt az égvilágon semmi.

Ramona A. Kloos festménye

Borbély Szilárd

Húsvét Pinkáék udvarán

Ülünk a Pinkáék udvarán. Hatvannyolc lehet, kilencszázhatvannyolc. Tavasz van, süt a nap. Lócákat vittünk ki az udvarra meg székeket. A férfiak röhögnek, de most halkabban, mint a kocsmában szokták. Az apám is itt van, most nem részeg. Sokat veszekedtek a napokban, apám sokat maradt este a kocsmában. Bűdös és részeg, amikor éjszaka megjön. Nincs munkája, nincs pénz. Anyám süt kenyeret, a búzát a téesz adja. A zárszámadáson nem papírzaeskóban apám csak valami aprót kapott. Anyám sokáig várta. A kocsmába ment. Másnap veszekedtek. Apám református iskolába járt, mert a faluban csak református volt. Anyám egy másik faluban a görögökhöz. Mind a ketten görögök. De apám a zsolnárokat tudja, anyám a rózsafüzért. Este lefekvés előtt a megvetett ágy előtt térdepelve imádkozom. A földes konyhában télen alig várom a végét. Nincs papucsom, a mezítelen talpamat majd odafagy. Most már tavaszodik, az udvaron áll a víz. Az udvar földje kelt tésztára emlékeztet. Virágzik rajta a zöld penész. Nem lehet lelépni a járdáról. Készülünk a Húsvétra. Anyám takarít, mos, vasal, főz és süt. A szokások ereje viszi. Virágvasárnap cicókat tesz a falı tükör fölé. A ficfáról vágunk. A barkaágak keresztezik egymást. Szorgalmasan nézzük a tyúkólat, a szénakazlat, a farakás alját. Oda szokott néhány tyúk tojni. Hogy ne vesszen el tojás, anyám reggel, amikor kiengedi őket, mindegyiket megtojózsa. Este keresni kezdjük a tojásokat, ha kevesebb van a fészekben. Ez jó játék, kutatunk a tojások után. A kerítés és a sövény néhány helyen lyukas. Aztán mégis lesz egy fészek, amelyet csak nyáron találunk meg, akkorra már minden tojás megzápult. Tegnap hagymahéjjal festettük, büröklevéllal. A szomszédasszony még szegényebb nálunk. Hétfőn megdöglött egy szép tojója. Napokig sírva járt az udvaron. Húsvét van és még a tyúkjá is eldöglük. Isten verje meg, mondja. Ma végre süt a nap. Anyám már majdnem mosolyog. Minden munkát elvégzett. Mindent kisikált, kimosott, kiszellőztetett. A szekrények hátáról is lemosta a szürke, nyálkás penészt. Forró, lúgos vízzel. A fahamut forralta fel, a víz tetején úszott az ázott pernye. Megfőtt a sonka, a kolbász, a tojás. Megsütötte a kalácsot, font rá keresztet a tetejére. Édes, cukros, tejes tészta. Ma reggelre lecsöpögött a gézbe kötött sárgatúró is. Megengedte, hogy én is kavargassam. Fahéjas illatát szeretem. A kristálycukrot kanállal ettem. Nem vert meg érte. Nevetett. Apám nem volt részeg már néhány napja. A fészkerben a bort próbálta feljavítani. A mi szőlőnkéből készítette, de már megecetesedett. Úvegdemizsonban van,

amelynek a nyaka letört. Egy nagy fadugó van benne, valami fehér ronggyal körbe tekerve. A pászkába bort is kell tenni a csiszolt üveg dugós butéliába. A hímzett terítő már keményítve van. Apám reggel megborotvált. Kicsit mérges volt, mert életlen a penge. Az üvegphár szélén próbálja élezni. Ahogy a kaszát fenik, vagy a borbélyszíjon a borotvakést. De nem lesz élesebb. Felvesszük az ünneplő ruhánkat. A mi falunkban csak egy templom van, amely református. Mi görögök a Pinkáékhoz járunk, egy szobájuk az imaterem. A pap bácsi biciklivel jön két faluval távolabbról. De most a meleg miatt kivitték a lócsakat, amelyekre rongypokróc van terítve. A méhek a kalakáncokat járják. Cakkos szélű levelüket figyelem. Énekelnek, nyugalom van. Anyám és apám egymás mellett ül. A fűbe térdeplünk, amikor a pap bácsi körbejár áldozáskor. A férfiak még nem nagyon részegek, de kicsit hangosabban énekelnek: Föl támadt Krisztus halottaiból legyőzteshalálával ahalált és a sírbanlévőknek életetajándékozott... Hosszan, elnyújtva, felszabadultan éneklenek. Az ének monoton ismétlődik. Föltámadt Krisztus.... Kezdődik az ének újra és újra. A sírban lévő pászkáját megáldja a szenteltvíz.

Ramona A. Kloos festménye

Kiss Judit Ágnes

Csak a feltámadást ne!

Mert a Karácsonnyal az ember még tud mit kezdeni: megszületik egy kisgyerek, aki aztán felnőttként nagy dolgokat visz véghez: egy újszülött Mozart, Einstein vagy Gandhi. Április 11-én József Attilát ünnepeljük, december 24-én Jézus Krisztust (gyerekkoromban azt hittem, az a vezetékneve).

Nagypéntek is érthető: kivégeznek egy ártatlan embert, egy nagyformátumú, ezért veszélyes figurát: tanítót, filozófust, prófétát – ki minek tekinti – a szokásos koncepciók per, politikusi gyávaság, és a manipulált tömeg áldozataként.

A Húsvétal azonban baj van. Megszületni és meghalni bárhogyan is, nemcsak hogy emberi, a legemberibb dolog. De föltámadni? Hogy valaki, aki meghalt, és három napig hullaként fekszik, egyszer csak kikel a sírból, még egy követ is elgörget, hogy kijusson, és onnantól kezdve valami különös testben mászkál: bármikor fel- és eltűnik, mint egy normális kísértet, ugyanakkor eszik és iszik, mint egy normális ember? Ez örülség.

Húsvét vízválasztó. Ha nem hiszem a feltámadást, nincs több okom ünnepelni egy karácsonyi csecsemő születését, mint bárki más nagy emberét, nincs több okom siratni Nagypénteken, mint a mindenkori politika bármely más ártatlan áldozatát, és nincs semmivel több okom bízni a Könyvek Könyvének nevezett szövegben, mint bármely más fikcióban.

De mi van, ha tényleg feltámadt? Ha halottnak nyilvánították (a római hóhérok nyilván értettek hozzá), eltemették, és valami különös átalakulás folytán visszatért az életbe egy szokatlan, nem földi testben, akkor mi van? Jobb abba nem belegondolni, jobb egyáltalán el se hinni, elnézően mosolyogni rajta, vagy meghatódni a jámbor legendán.

Mert ha igaz, hogy Jézus túlélte a halált, akkor nincs oka többé meghalni, tehát él. Ha él, akkor valahol van, létezik. Márpedig ha létezik, ha ott van valahol, akkor meg lehet keresni, sőt, találni; akkor valamilyen módon kapcsolatba lehet vele kerülni, találkozni vele. Ha él; akkor véleménye van a dolgokról. Akkor egyszercsak nem mindegy, mit csinálok. Akkor, sajnos, minden igaz, amit három év alatt magyarázott, nem lehet elnézően mosolyogni, vagy meghatottan bólogatni.

Ha csak meghalt volna mindazért, amit hirdetett, az is elég nagy súlyt helyezne a hitelesség serpenyőjébe. De ha fel is támadt? Akkor hagyján, hogy minden szavát kénytelenek lennének igaznak tartani, a jó ember, nagy tanító, próféta, filozófus alakja mind semmivé foszlana, kénytelenek volnánk Istennek tartani.

És ha van egy Isten, aki feltámadt és él, akkor nem mehet minden úgy, mint eddig. Mintha nem volna. Mintha nem törődne az emberrel. Akkor hirtelen megnő a felelősség. Mert ha van egy Isten, de nem keresem meg, hogy megtudjam a véleményét bármiről, ha nem vagyok kíváncsi rá, akkor ne csodálkozzak semmin. Akkor rajtam van a felelősség, hogy kapcsolatba lépek-e ezzel a feltámadottal vagy sem. Hogy úgy élek-e, mintha el sem hangzottak volna a mondatai. Mintha meg se született volna.

Jobb nem elhinni ezt a húsvéti történetet. Minden mitológiában van hasonló. Csak kitalálták. A tanítványai, vagy bárkik. Hogy sokan higgyenek benne. Megérte hinni, még párszáz évig mehettek érte az oroszlánok elé. Mégis egyre többen voltak. Mert elhitték. És akkor lehet, hogy mindezt végiggondolva megkeresték és találkoztak vele. És akkor megéri az oroszlánok torkában is. De csak akkor, ha igaz.

Jobb, ha nem igaz. Még a templomba is elmegyek, szép hagyomány,

keresztet is vetek, ha kell, le is térdelek, ha kell, mondom, amit illik, csak végiggondolni ne kelljen: mi van, ha tényleg feltámadt? Hogy akkor máshogy fogok élni, mint eddig. Ez ijesztő. Inkább kérek még egy szelet sonkát. Aztán megyünk locsolkodni, végül is ősi pogány termékenység-ünnep, vagy mi.

Ramona A. Kloos festménye

Podmaniczky Szilárd

Az utolsó kéktójas

Kisgyerekek emlékiratai

Láttam egyszer egy furcsa bácsit, aki állt egy magas kémény tetején, és verte szét maga alatt a téglákat. Addig verte, amíg szép lassan leért a földre. Csak azt nem tudom, hogy mászott föl a kalapáccsal azon a csupasz falon. Megkérdeztem aput, hogy szokták az ilyesmit csinálni, mire azt mondta, kismiam, a daru.

Persze, amikor azt kérdeztem tőle, hogy mennek föl a halottak a mennyországba, arra is azt mondta, hogy daru.

Viszont anyu semmiféle választ nem tudott volna adni, mert neki mindig csak ötletei vannak. Például az is egy nagy ötlete volt, hogy szedjük szét darabokra a kerti bútort, csiszoljuk le a fáját, és fessük le kékre. A széken és az asztalon összesen 124 darab fa volt. Apu vett egy ilyen rezgősziszolót meg egy ilyen maszkot, és három napon keresztül csinálta a port a kertben. A harmadik nap még a szomszédok is odajöttek a kerítéshez, hogy Ervin, már megbocsáss, de mi a lófaszt csinálsz? Odabenn a konyhában már lelepi a por a nagymamát! Apu persze semmit nem hallott, mert annyira csiszolt, mire a Tóbiás Laci bácsi bemérgette magát, azt földobott a villanyvezetékre egy hatalmas szénkefét, és kicsapatta a központi áramszolgáltatást.

Életemben akkor hallottam először, hogy szénkefe, nagyon nem tudtam hova tenni ezt az ősi eszközt, hogy valamikor is úgy gyújtottak be a kályhába, hogy előtte megkefélétk a szenet.

Mire apu lecsiszolta a kerti bútort, az összes szomszédval összeveszett. Olyan hangosan zúgott a rezgősziszoló, hogy ki akarták hívni a debicelmérőt. Azt mondták Lehel Miskákék, hogy ők nyaraltak repülőtér mellett, de az pudingos pohár ahhoz képest, milyen hangot apu ad ki.

Aztán kiderült, hogy azért van, mert bükkfa, és a bükkfa jól vezeti a hangot, és akkor is így sivít, amikor kivágják. Odáig fajult a dolog, hogy amikor apu este lement a kocsnába, lelocsolta a Tóth Melinda apja egy teli korsó csapolt ászokkal, hogy mit képzel ő magáról, hogy csak úgy lélektanilag terrorizálhatja a lakosságot az ünnepek előtt. Meg is írta a polgármesternek, hogy szedjék pontokba, mikor, mit lehet csinálni, például, azt se lehessen, hogy szent este ugasson a kutya. Tavaly is a Cziberék kutya szétugatta a meghittséget, márpedig, ha karácsonykor nem lehet szeretettel meggyújtani a fenyőfát, és átadni az ajándékot, amit három napon át kerestek a boltokban, akkor soha.

Apu szerint a Czibere ezt csak azért csinálta, mert képviselő akar lenni, mióta kirúgták a tehenészetből, mert nem tudott leszokni a dohányzásról, és fölgújtott két istállót.

Amikor apu lecsiszolta a fákat, anyu telerakta a kertet kartondobozzal, és elkezdett festeni. Amikor másnap meglátta, hogy a macskák összeugrálták az éjjel, mérgeben belerúgott a festékes dobozba, és beszakadt a körömágya.

A vacsora után apu elkezdte simogatni anyut, aki nem hagyta magát, és rávágott apu kezére a dugóhúzóval, amitől apu akkorát szisszent, hogy nem akart többet beszélni. Anyu bocsánatot kért, de már késő volt, mert apu kiment a kertbe, összerakta egy kupacba a kerti bútor fáit, lelocsolta hígítóval, és beledobta az öngyújtóját. Megfogadta, semmit nem csiszol többet az életben.

Anyu azon volt kiakadva, hogy legalább vacsora előtt csinálná, nyársalhattak volna rajta egy rablöhúst vagy ilyesmit, de apu szerint az idegnek nem lehet ellenállni.

És akkor ott volt a szép kerti bútorunk ülőke meg támla nélkül, és aztán a sötétben már nem is látszóttak. Én azért egy kicsit örültem neki, mert arra gondoltam, hogy majd játszhatunk velük a Cinege Olgával. Ő az a barátnőm, aki rendező akar lenni, én pedig színész. Állandóan rendez, én meg megcsinálok. És ez jó klassz díszlet lett volna, de másnap reggel már vitte is a kukás Gyuri. Még éppen hallottam, ahogy nyikorog az asztal a gyomrában.

Kisebb koromban úgy féltem, hogy egyszer valahogy engem is bedobnak oda, mert egy kisgyerek nem nagyon tűnik föl, hogy benne van egy dobozban vagy nincs. Én azóta nem játszok dobozzal, csak olyan játékkal, amin kívül maradok.

Aztán elmentünk egy boltba, mert húsvétra mégis csak kell kerti bútor a kertbe, különben nem tudnak hova ülni a nagyszülők. Apu azt mondta, ő húszezernél többet nem hajlandó áldozni, inkább legyen műanyag szék vagy bármi, ami eldobható. Anyu azt mondta, ő ugyan bele nem ül a műanyag székbe, mert olyan aranyeret csinál, mint a bombatölcsér, és nem szeretné, ha egész húsvét alatt a seggével lenne elfoglalva. Akkor apu akkorát vágott a fenekére, hogy fölemelt egy tonettszéket a biztonsági őr.

Anyu csak úgy egyezett bele a műanyag székbe, ha ő választhatja ki a napernyőt, de azzal túl voltunk a harmincezren. És akkor azt is apu nyakába varrta. Ha nem gallyazza le olyan brutálisan a nyírfát, akkor mostanra simán árnyékot ad. Apu viszont úgy gondolta, nem szabad a nyírfákkal kesztyűs kézzel bánni, mert elharapóznak, és oda is árnyékot vetnek, ahova nem akarnak.

Igazából apu csak a romboláshoz ért, legalábbis anyu szerint, a kocsit is úgy összetörte tavaly, hogy nem maradt belőle semmi. És most nyögjük a hitelt, mert apu nem tud két lábon járni. Még ha negyvenfokos láza van, akkor is kocsiával megy az orvoshoz.

Anyu olyan napernyőt választott, amin delfinek vannak, mert a delfinek nyugalmat árasztanak, és legalább pár intelligens lény is lesz a kertben.

A nagyszüleim tízre jöttek az állomásra vonattal, úgyhogy este apu már nem pálinkázhatott, nehogy másnap leszondázza az ökör Gazdag Miklós, aki annyira utálja, hogy ezért lett rendőr és kihelyezett megbízott. Szokta

rázni az öklét, ha fagyalotzunk a Verbóczyék cukrászdája előtt, apu meg utánahajítja a négygombócos Velencei álmat. Egyszer már eltalálta a szirénát, lett is belőle hatóság elleni erőszak, de nem volt szemtanú, mert mindenki meccsen volt. Azon úszta meg apu, hogy utálja a focit, pedig ő lett volna a csúcstartó a fagyival való erőszakoskodásban.

Apu kiment fél tízre az állomásra, hogy legyen ideje előtte elintézni a telefonokat, anyu meg a kertbe rejtegette a hímes tojásokat. A nagyszüleim kérése volt, hogy csak akkor jönnek el húsvétozni, ha ápoljuk ezt a szép hagyományt, hogy a kisgyerek a kertben megkeresi a tojást, amit a nyuszi tojt a bokrok alá. En már nagyon untam ezt a játékot, sokszor elgondoltam, mikor lesz ennek vége? Ha felnövök, vagy nyugdíjas otthonba vonulnak a nagyszüleim, de emerre a megoldásra soha nem gondoltam.

Annyira unatkoztam, hogy kiültem a garázs elé a fűbe, és csináltam kutyatejből meg fehér virágból ilyen kis hadsereget, amit a garázs felé vezényeltem, ahol a hétfejű sárkány lakik a befőttek mögött, és megküzdenek Hófehérke kezéért.

Annyira beleéltem magam a játékba, hogy észre se vettem, hogy megjött apu az új Suzukival, és elkezdett befelé tolatni a garázsba. Olyan halk ez az új típus, hogy apu először a lábamra ment rá, aztán végig a kezemen, és az első kerék széttaposta a mellkasomat. Átment rajtam apu, a kocsi, és a nagyszüleim súlya. Csak a lábam fáj, a többit már nem éreztem. Egy darabig még lebegtem a kertünk felett, láttam anyut, ahogy járkal a bokrok között, és végül az utolsó kék tojást elrejt nekem az egyik új műanyag szék mögé.

Ramona A. Kloos festménye

Mányoki Endre

Tíz az Isten

Gyűlöltem a Húsvétot. Nem a vasárnapját, hanem a locsolást. Vasárnap fészkek volt, sőt fészkek, szerteszt az udvaron, a vályogból rakott pajtában meg a zsebkendőnyi konyhakertben, Marcsa néni szőlőlugasa alatt és még az elvadult málnásban is.

Itt találtuk meg Cipit is egykor, a nyúlfiókot. Fehér volt, és szuszogott. S hogy meg ne szökjön, anyu a kenyérfosar fonott kasát áldozta föl – azzal volt letakarva. Cipinek persze esze ágában se volt megszökni. Élt velünk, s lassan fölhízott öt kilóra. Akkora lett, akár egy miniártány. Szabadon járt-kelt az udvaron, füttyszóra előtermett, de hívás nélkül is el-elfoglalta a szűkös albérlet egyetlen egy luxusplaccát: a hivatalból kimustrált, hatalmas bőrfotel.

Ami addig a Péteré volt. Ő tartott rá igényt, félhivatalosan bár, de szokásjog alapján. Péter, a három kilós kandúr. Aki a jogait földadni nem volt hajlamos, de legbelül tudhatta: Cipivel szemben nincs esélye.

Végül kimarta a szemét. Egyetlen határozott csapással megvakította. Aztán eltűnt, napokra. Mindenhonnan a vinnyogását lehetett hallani, de ő maga nem mutatkozott. A Cipi szeméből meg folyt a vér, a könny, a savó. Akárha valami lüktető párna volna, úgy szenvedett. Hasalt a bőrfotelban, lábait előre s hátra kisámfázva, és szuszogott, akár egy profi mártír. Anyám kamillafőzettel, klorocid kenőccsel ápolgatta, mindhiába.

Végül, mikor már nem bírta tovább nézni a szenvedését, átvitte a szomszédba, Árpinak. Szólhatott volna neki, ahogy máskor, odamehetett volna a sánta kerítéshez kiáltani – kijött volna akkor a sufniból az iparbáró, ahol a fészke volt időtlen idők óta, Nagytarcsa óta, a Hortobágy óta, Recsk óta... Átjött volna a rokkant gyáros nyilván, fölnyalábolja az élte ment nyulat, és megköszöni szépen az ajándékot, ahogy társasági emberhez illik.

De akkor vasárnap, tudom, anyám maga vette a nyakába Cipit, s cipelte nagy-nagy kerülővel, bormotálva. Úgy képzelem, bocsánatot kért. Vagy talán próbálta álomba sutogni: hogy az a tüzeső a reccsenéskor ne a halált, hanem mindjárt a föltámadást idézze föl Cipi nyúlfarknyi tudatában. Úgy vitte, akár a sorsát: szívósan és szipogva.

Kevés híja volt akkor, hogy a vasárnapot is megutáljam. Délelőtt templomba mentem, s mire hazaértem, üres volt a fotel. Cipi az én nyulam volt, és az egyetlen igaz barátom. Vele bújócskáztam, ő mászott a hasamra a málnásba vágott betyártanyán, s kúszott föl egész a nyakamig, hogy telimenjen a szám a szőrével, miközben a nedves orrát az orromhoz nyomja. Két tenyérrel fogtam a fejét, s toltam el, de csak hogy lássam a tulipiros szemét: *Nemo kapitány nem halt meg, érted? Azt csak úgy mondták, mert*

addigra kész volt minden, csak egy gombot kellett lenyomni és máris szétnyílt a szikla, és az úrhajó megremegett, tűznyelvek nyaldosták körül, és az acéltest méltóságosan fölemelkedett és elindult a Holdba... És ne hidd, hogy nem tud visszajönni, ha akar.

És Cipi meghalt. Ne mondja nekem senki, hogy nem halt meg, csak elment, megkeresni a testvéreit Amerikában, a hegyekben, és majd visszajön egyszer, és hozza magával a fiait meg az unokáit, és annyian lesznek, hogy tele lesz velük az udvar, meg az utca, de talán egész Liget, és én reggeltől estig játszhatok velük, ha jó lesznek. Mert én láttam a bőrét az Árpi bácsi körtefáján száradni, és az a Cipi bundája, hiába hiányzik a feje, ráismerek a kacska mellső mancsáról, ami akkor tört el, amikor a Péter kikaparta a szemét és ő nekirohant az asztal lábának...

Soha nem akartam ezután nyulat. És kis híján a vasárnapot is meggyűlöltem, akár a Húsvéthétfőt, mikor flott kis rövidgatyámban anyám fölkészített a locsolásra. Anyunak volt ideje rám. Kiállított a konyha közepére, körbemustrált és elmondatta a verset: *Zöld erdőben...* Egyszer bemondtam a traktorst is. Sohase láttam így nevetni: elfúlón, zavartan és riadtan. *Ezt ne, kicsim, soha. Érted? Meg ne tudjam!* – és beleborzolt a frissen vasalt frizurámba.

Bosszút akartam állni.

Anyun, amiért hazudott nekem. Árpi bácsin, az eszehagyott szomszédon, mert *akkor* még kóstolót is hozott a nyúlporköltből... De magamon is. Amiért nem voltam ott a Cipi kivégzésén. Mert hagytam, hogy elküldjenek a templomba. Mert nem vettem észre, mire megy ki a játék. Mert nem éreztem meg a lelkemben a csapdát – hogy ez itt most egy *másik* vasárnap. Mert ennyire, de ennyire érzéketlen vagyok.

És bosszút akartam állni Istenen. Méltó és szörnyű bosszút, amiért eltúrte. Amiért neki mindegy, hogy elpusztul-e valaki, aki csak nyúl. Mert hagyta, hogy megfosszanak attól, aki a lelkem része volt, akihez rossz sorsában letérdeltem, és arcommal araszoltam a beteg testén fölfelé, a nyakáig, a verdeső tekintetéig.

Nem jártam templomba. Cipi halála óta kerültem az istentiszteletet. Nem mindig, persze. Ha az egész család elment az áldozásra, magam se tehettem mást: mentem, dacos-unottan. Ám amikor magam voltam a megváltás közös képviselője, olyankor csaltam. Eleinte csak céltalan csatangoltam. Később a temetőt jártam: Cipit ígéztem az embersírok láttán. Gyászra idomítottam az arcomat és próbáltam hazudni: hogy érte és vele vagyok ott. De a semmin kívül nem éreztem semmit.

Mert a bosszú sem méltó nem volt, sem szörnyűséges. Még csak kockázatos sem. Legfeljebb Kántás tiszti beáru, ha véletlenül összefut nagyanyámmal. Akkor majd megvernek, és az legalább fáj. És ugyanaz üt majd, aki a Cipit hóhérekre adta. És akkor talán az arcába is üvölthetem: *Megölted a barátomat, hát tessék, ölj meg engem is!* De nem volt semmi. Kántás nem találkozott a nagyanyámmal, s talán föl se tűnt neki, hogy hiányzom.

Elkezdtem teniszezni. A Hősök terén, a Polgári kör meg a mozi mellett volt Liget salakos tenispályája. Suliból jövet órahosszat is elbámultam az ugráló, ziháló, káromkodó alakokat, s odaképzeltam magamat is közéjük.

Tiszta fehérben rohanni a vörös salakon, hatalmas lendülettel, zengő hűrokkal belebombázni a süvítő gumigolyóba, és végül égnek vert ütővel ordítani: *Megvan!* – ez bizony diadal.

Úgy döntöttem, templom helyett teniszezni fogok. Persze a pálya közelébe se engedett a csósz. De el se küldött. Végignézett az ünneplőmön, és nem kérdezte, mit keresek itt. Kezembe nyomott egy óriási ütőt meg egy kopott teniszlabdát: *Ütögesd a falnak* - mondta -, *és legközelebb hozzád magaddal két forintot*. Hazafelé már kanyargós volt az út: a sötétkéken izgalmas foltokban tenyészett a vörös. Anyu jézusmáriázott, s tépte le rólam a ruhát. *Bántottak, kisfiam?* - vallatta a hasam, a hátam, de nem talált rajtam foltot. Összecsípett ajakkal, elszántan hallgattam.

Talán hetekig jártam így, templom helyett a teniszpályára. Anya fölöltöztetett, *Vigyázz magadra*, mondta, és megsimogatta a fejem. Mikor megjöttem, lehámozta rólam az összegányolt gúnyát és beledobta az odakészített lavórba. Eleinte még kérdezősködött, aztán már csak mélyültek a szeme körül az árnyak. Észrevettem, gyakran, hogy figyel, messziről vagy éppen ebéd közben. Aztán egyszer csöndesen eleredt a könnye. Belecsöppent a levesbe. Apám kezéből kiesett a kanál, a paradicsomlé végigfröcskölt az ingén. *Mi az isten folyik itt?* Anya némán fölállt, apu mögé került, és a méla óriásról lehúzta az ingét. Aztán egy mozdulattal összegyúrte s bedobta a lavórba. A vöröskoszos ünneplőm vizébe.

Pattogott a labda. Már eléggé ügyes voltam, ötször-hatször is neki tudtam verni a falnak anélkül, hogy elgurult volna. De nem volt benne semmi élvezet. Üres voltam, mint egy kifüstölt kaptár. Pedig szurkolóm is akadt, Enikő, a pályaszomszéd kis sánta lánya. Odahozta a sámliját a kerítéshez, és tapsolt, ha sokszor sikerült a pattogtatós mutatvány. Előre bementam: *Hat!*, és ha nyertem, még a kerítést is megrázta örömben.

Aznap vérszemet kaptam. *Tíz!* - kiáltottam, és egészen beleborzongtam a kihívásba. Összeszorított szájjal, szűkült szemmel néztem a falat, aztán néhányszor keményen földhöz vertem a lapdát. Az első ütés pontos volt: a labda éppen az ütőm elé ugrott vissza. Talán a sikertől, másodjára túl erőset csaptam, hátrálnom kellett, hogy utolérjem. Nagyon magasra ment, s erőtlenül – rohannom kellett a falhoz. Korrigáltam, és jól számítottam: középmagasan, finoman üthettem újra. És megint. Kisandítottam Enikőre, aki belepirult az izgalomba, homlokát a dróthálónak szorította, kis kezéből a vér is kiszaladt a kapaszkodástól.

A labda mintha véletlen koccant volna a húrhoz, s onnan falsul a betonfal szélére. Rohantam, csúsztam a salakon, a lecsorgó labdát vékonyan, bekenddel kanalaztam vissza a falra, aztán mérnöki pontossággal följebb és erősebben; végtére úgy jött, lassan, a levegőben, mintha be volna idomítva. Már vártam. Éreztem minden szál izmom. Két marokra fogtam a hatalmas faültőt, a vállam fölé emeltem – és lesújtottam. Hatalmas robajt vártam, fülsiketítő dörrenést, ahogy a szőrement golyó tűzcsóvát húzva Holdba száll. De csak csönd volt.

A labda átrepült a kerítésen, ki az utcára. A játékosok mintha megálltak volna. A csósz okét mutatott a hüvelykujjával. Enikőre néztem, aki még mindig ugyanúgy... *Megvan!*, ordítottam némán, és diadalmasan égnek akartam tárnai a karom...

Ott álltak, átkarolva egymást. Apám, anyám. A kerítésnél, az utcán. Nézték, időtlen idők óta. Leadtam a csósznek az ütőt, s ólomnehezen bandukoltam feléjük. Apám pofonra igazította lapátnyi tenyerét. *Csibész*, mondta, *otthon számolunk*.

Anyu leguggolt, és könnytől maszatos arcát a nyakamhoz dörzsölte. Megtaláltak.

Ramona A. Kloos festménye

Onagy Zoltán

Hetvenhét lyányt, Gazsi

Palóc öreganyám indít útnak a következő mondattal gyerekkorom Húsvét hetfőin: *Hetvenhét lyányt, Gazsi, hetvenhetet köll meglócsóni.*

Mert hetvenhét lány nem hatvan és nem huszonkettő. Egy öregasszony tapasztalati tanácsa nyilván: *Ha többet látsz, ha többen látnak, kevesebb az ismeretlen pozíció, helyzet, zátony, zákány.* Nem gondolok ilyen bonyolult megfejtésre, hetvenhétnek kell lennie, ha hetvenhét tőke a szőlősorban, ha hetvenhét paszuly a kerítés mellett, ha reggeli előtt hetvenhét szikkasztott hangyatojás kistányéron.

Brrrr, utáljuk. Só rá, cukor, bors, méz. Mikor mi. Számlál, tologat. Előfordul, tizenkettővel is több, ilyenkor a legnagyobbakat gondosan kiválasztva felsorakoztatjuk a tányér szélén. Egy évbe kerül, amíg rájövünk, öreganyánk nem számol, csak három ujjal kicsippenti a vászonzacsokóból. Évekbe, amíg csalni merünk, az mondjuk az ötvenre, hetvenhét. Mami a tányéron hagyott hangyatojásokat tenyerébe önti, bekapja. Se pofát nem vág, se nem nyög, mint mi. Nem érzem az ízét. Nincs neki. Csak arra, elbújik a szájban, hol innen, hol onnan bukkan elő közülük, mint mákos csík után a mákszem.

De most Húsvét-hetfő.

És a hetvenhét meglócsolandó *lyány*. Négyet letudok helyileg. Unokahúgok, nővérek. Marad hetvenhárom. Anyakorúak, fiatalasszonyok nem csaphatók a hetvenhéthez. Nekik nincs szükségük külön locsolásra, mondókára, jókívánságra. Ők folyamatos locsolás alatt állnak. Öregasszonyok pláne nem számolhatók hozzá. Ha hozzáadnánk, kiderül az. Harminc fölötti nők locsolásáért nem jár tojás. Borral kínálnak, édespálinkával, *kóstód meg, no, kóstód meg háót! Embernyi gyerek vagy máón.* Palócföldön borzasztó az édes a hatvanas években. Szilvapálinkából és Csalomiából csempészett mézszerűen sűrű aromából készül. Szörnyű. De ingyen van.

Nógrádot '61 telén, '62 tavaszán éri el a második téeszésítés. Évek múlnak el, mire magukhoz térnek a károsultak. Ipoly-völgyi paraszt számára nem ugyanazt jelenti a kádári konszolidáció, mint a május elsejét ünneplő csepeli vasmunkásnak. Évtizedekig nyögik a szőlők, az erdőalji háztáji holdacsák elvesztését, a látvány borzalmát: a hatalom a szőlő, a gyümölcsfák helyre nyárfát telepít a papírgyárakat ellátandó.

A húsvéti falujárás nem nélkülöz tervszerűséget, ésszerűséget. Listából dolgozunk. Újtelepet foglaljuk el először. Azután a Felvég, Alvég, Páskom.

Ha az utca beosztása engedi: előbb a családpolitikailag kiemelt helyekre, rokon lányokhoz, unokatestvérekhez. Osztálytársakhoz, akik számolják, hány fiú zörög be hozzájuk, akik ha kimaradnak, megsértődnek. Nekik is dicsőség a hetvenhét.

Még nincs csoki nyúl, *csukolládé* tojás. Ha mégis, mi nem látunk. Piros tojás van. Festett, hímes, karcolt. Kifújtak, főttek, nyersek, főleg keményre főttek. Szépek, szebbek. Műanyag szatyrok sincsenek. Valahol kapunk egy cipős dobozt. Papírzacskót. Azzal vonulunk. Néhol jó lenni, másutt nem annyira. Csináljuk. Gyerekek vagyunk, nem érzékeljük a nyomort, háromszáz munkaegységet évi zárszámadáskor, db. 1,80 Ft.

Tízévesen nem a föld az élet. Azt sem érzékeljük, a falu a városba készül. A Párt koncepcióját véletlenül sem (*nem tudjuk, van Párt, van koncepció, a Pártról nem szokás beszélni*): szétverni mindent, ami véletlenül egyben maradt az elmúlt tíz évben. Azt sem, hogyan védekezik a falu. Csak azt, mindenki ünneplőben, Jézus feltámadt. És vonulunk, meglegyen a hetvenhét.

Nem ezt akartam elmondani. A sok meghatározó szokás közül – aminek vége mára –, a vonulásnak is vége. A lehetőségeknek is. Lapok kiterítve. Új osztás nincs.

Azt akartam elmondani: apám kilencvenegyedik Húsvétja volna e mostani. Ha megéri. Jönne a menyét meglocsolni, el ne száradjon. Elvárná, menjünk, hogy meglocsolhassa. És nem bocsátana meg senkinek. Soha.

Feltámadáskor káromkodna színesen és felszabadultan, mert látná, hosszú évek óta mást se teszünk, mint megbocsátunk. Nem értené, miért.

Ramona A. Kloos festménye

Jász Attila

Nyitott ajtók

KÍVÁNSÁGSZOBA

Csendes Toll öreg indián barátja új, golgotás képeit nézegeti. Magányos főnök, egyedül él a hegyen. Mindent tud, amit tudni érdemes. És ezt ábrázolni is tudja a képein, ami a legnehezebb. Nem mondani ki a titkot. Akárcsak egyik fontos mestere, Tarkovszkij, egyetlen dologra figyel. Nem arra, mi van a kívánságaszobában, hanem mi történik előtte. Be merünk-e lépni egyáltalán. Ami utána történik úgyis elmondhatatlan. Be merünk-e lépni, ez a tét. Mert bent már nem lehet mentegetőzni, nem volt időm, bocsánat. Maszálni, blöffölni. Nem. Mert valójában nincs belőle kilépés, a szoba vagy annak élménye örökre benne marad. És nem a szoba változtatja meg az embert, hanem az az erő, az az elszántság, hogy képes belépni. Átlépni a küszöböt, saját magát. Muzsnay Ákos képei éppen így tudósítanak a küszöbön túliságról. Aki nem jutott el ideig, legalábbis nem torpant meg néhányszor a szoba ajtaja előtt, nem is érti. Képei nem akarnak válaszokat sugallni, csupán kérdeznek. Rákérdeznek valami nagyon fontosra. De ezt nem mondhatja el barátjának, mert zavartan felemelve poharát ivásra bízta CsT-t. Minek ilyen evidens dolgokról beszélni! Nyitott ajtó a feltámadásra.

HALOTTEMBER

A művészetről szóló legszebb mai, metaforikus film. Éli egy hétköznapi ember a szürke kis életét, míg egy nap minden megváltozik. Nem úgy, mint ahogy Rilke javasolja, nem akarja megváltoztatni életét. Neki jó volt úgy. Mégis, szülei meghaltak, kedvese elhagyta. Szabadulni akar, állást keres a világ másik, vadabb részén. De becsapják. Belesodródik valamibe. És kap a szíve közepébe egy golyót. Találkozik egy művelt indiánnal, akit úgy hívnak, Senki. És aki tudja, hogy ki volt William Blake, és el is mondja a főhősnek, akit szintén így hívnak. A legszebb rész, ahogy a lelassult világot, az erdőt szemléli, miközben Senki vezeti át egy másik világ felé. Hogy meghalhasson végre, ne kelljen szívében golyóval tovább élni.

MEGBOCSÁTHATÓSÁG

CsT próbálkozik. Tehát van, ezért meg is nyugszik. Érte már néhány csalódás életében, de a legdurvább dolog az utóbbi időben történt vele. Korábban el se bírta volna. Öreg törzsfőnök barátja (mestere vagy fogadott

apja) egyik napról a másikra úgy döntött – elfogadható indoklás nélkül –, hogy miután szerelmi bánattól vezérelt öngyilkossági kísérlete után Csendes Toll visszaráncigálta az életbe, és ő a pszichiátrián azon nyomban beleszeretett egy másik ápoltnak, úgy döntött, nincs rá többé szüksége. Közeli

barátról lévén szó, mindig is jól tudta, ötven év nyugati egyedülléttel háta mögött narcisztikus szempontjait tekinti legfontosabbaknak. És azt is, az önbecsapás képességét kitűnően alkalmazza. Amikor azonban ennek CsT is áldozatul esik, rögtön másképpen látja, sokkal kevésbé megbocsátóan viszonyul hozzá. Hosszú hónapokra van szüksége, akár a gyász-munkánál, hogy élete e legnagyobb csalódásán túltegye magát. Valahogy. És megbocsásson neki. Amiben sem racionális, sem pedig irracionális érvek nem segítettek, csupán a mindent békévé oldó és tisztára mosó, Áldott Idő. CsT megnyugodott, megtette, amit a szíve diktált, a többi nem az ő dolga. A Nagy Szellem bocsásson meg mindannyiunknak. Oldja békévé szívünkben különbözőségeinket, másképpen gondolkodásunkat: barátságáról, szeretetről, szerelemről, életről, halálról.

Ramona A. Kloos festménye

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

'95-ös anizs

Elázott papírként szakadt a szív.
Térdig értek a valóságnak a házak,
és iszonytatóan magas volt az ég.

Forró grafitba radírral, durván
belehúзва állt, bénán
a veszteség.

Sohasem volt még olyan szép,
soha.

”mindegy“, mondta és gurult,
koszlott plüssállat, a szó elém.

Azt hittem, hirtelen
távoli lesz, idegen, de
ott állt egy méterre és bennem.

Úgy szakadt a szív,
mint az elázott papír,
kis szőrei lélegeztettek,
a fájás kopoltyúi.

Minden részletre emlékszem,
az aszfalt fél négyzetméterét
fel tudnám mondani, ahol
nem guggolt mellém
semmiféle Isten.

Dr. Makkai Ádám (1935). Nyelvész, költő, antropozófus. Édesanyja, Ignác Rózsa, kovásznai születésű író, színésznő volt. Nagybátyja Makkai Sándor, kolozsvári református lelkész, író. Makkai Ádám az 1956-os forradalom után menekült Amerikába. Honoluluban középiskolai nyelvtanárként dolgozott, majd a Harvard Egyetemen szerzett diplomát és a Yale-en doktori fokozatot. A világ számos részén oktatott és kutatott, Kuala Lumpurtól Hongkongon át Chicagóig. Több nyelvészeti folyóirat létrehozásában is közreműködött, 1974-ben megalapította a Linguistic Association of Canada and United States nyelvészeti egyesületet. Egyik legjelentősebb műve a magyar költészetet bemutató *In Quest of Miracle Stag* című angol nyelvű antológia, amely magyarul is megjelent *A csodaszarvas nyomában* címmel. A *Petőfi Sándor pokoljárása és megidvezülése* című fiktív vígjátékdrámai története Petőfi „emigrációját” beszéli el. 1952 és 2005 között született költeményei a *Jézus és a démonok imája* című válogatott verseskötetben olvashatók. Makkai Ádám idén vehette át a Kossuth-díjat. Felesége, Arany Ágnes (Arany János oldalági leszármazottja) *Erőszakok* című novelláskötete 2003-ban jelent meg.

Egy világpolgár magyarul

Interjú Makkai Ádámmal
és feleségével,
Arany Ágnessel

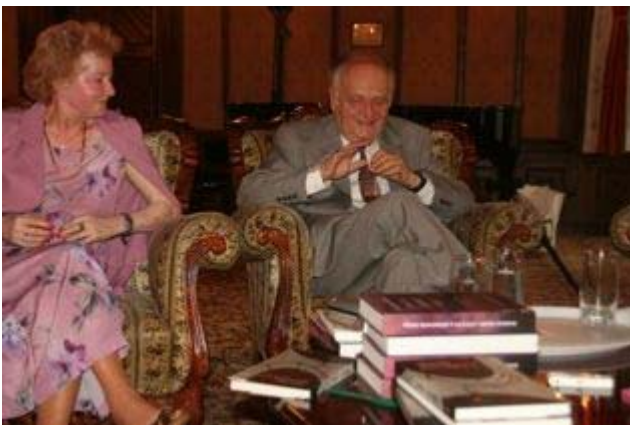
Tengeren innen és túl

– Amerikai tartózkodása idején édesanyja, Ignác Rózsa küldte ki önnek a hazai irodalmat. Ön azt írja egy visszaemlékezésében, ez intenzívebb kapcsolatot jelentett, mintha itthonról ”kibicelte” volna végig az irodalmi életet. Lehetséges, hogy a távolba szakadva az ember egész más rálátást kap a szülőföldje irodalmára, és valamiféle koncentrátumot nyer ki belőle?

Makkai Ádám: Ez a válogatáson múlik. Ha az ember a világon mindent elolvasna, akkor szétforgácsolódna az anyag. Nekem szerencsém volt, mert anyám tudta, ki az igazán jó író. Amikor megjelent egy új Nemes Nagy Ágnes-, egy Nagy László-, Mészöly Miklós- vagy Ottlik-kötet, azt ő azonnal elküldte. Ami az irodalomban selejt volt vagy kevésbé érdekes, arra nem szánta rá a pénzét. Így is egy vagyont költött: hosszú éveken át minden hónapban jött két csomag tőle.

– Az édesanyja halála után ki segítette a hazai irodalomban való tájékozódását?

M. Á.: Édesanyám pont 70 éves volt, amikor '79-ben elütötte az autóbusz. Akkor engem már beengedtek az országba, a vízumot is viszonylag könnyen megkaptam. Korábban mindig várni kellett, hogy vízumképes vagyok-e, vagy esetleg megint „túlszidtam a rendszert“. Egy idő után elmaradtak a kötelező látogatások is az úgynevezett „keresztapámtól“, aki egy ÁVH kötelékében dolgozó elvtárs volt. Néhány magyar író felügyeletét osztották ki neki feladatul, hogy vigyázzon ránk, amíg itthon vagyunk, rajtam kívül például

Gömöri Györgyre, Sándor Andrásra. Ezek elmúltával már könnyebben jöttem haza, és magam is tudtam tájékozódni.

– *Erdélyi gyökerei mit adtak hozzá életéhez?*

M. Á.: A legfrissebb, amit Erdélynek köszönhetek, az a kötetem, amit most a kezemben tartok, a *Kutyapest* című válogatás. Az Erdélyi Híradó Kiadó produktuma, az Előretolt Helyőrség sorozatban. Orbán János Dénesnek köszönhető, aki átrostálta az összes versem, ötven év anyagát. Kiválogatta a legfrappánsabb és a fiataloknak sem érdektelen műveket, én magam nem is nyúltam hozzá. A címet is ő találta ki. Tavaly nyáron voltunk egyébként Erdélyben a feleségemmel és a sógornőmmel, aki nem is járt még ott soha. Csodálatos élmény volt.

Arany Ágnes: Úgy éreztük, mintha hazaérkeztünk volna. Különösen Kovásznán, annak ellenére, hogy én csak egyszer jártam ott futólag, a testvérem pedig soha. Olyan szeretettel, ragaszkodással fogadtak, a férjemet olyan megbecsüléssel vették körül, ami Magyarországon nem volt tapasztalható. Kovásznára most is úgy gondolunk, mint az otthonunkra. Három vagy négy napot töltöttünk ott, Balogh Zoltán református lelkes vendégeként. Ez az a parókia, ahol Ignác Rózsa született, itt működik az emlékszoba is. Olyan bizalom és szeretet vett bennünket körül Balogh Zoltánék családjában, hogy úgy éreztük, szinte a 18. századba csöppentünk vissza. A kovásznaiak szeretete is megható volt.

M. Á.: Működik ott egy irodalmi kör Gödriné Molnár Márta igazgatásával, és ha megjelenik egy kötet anyám életművéből, akkor rendeznek neki egy szép bemutatót. A csíkszeredai Pro Print Kiadó jelenteti meg az életműsorozatot, amelynek köteteit elsősorban Erdélyben terjesztik, de most Magyarországon is elindul az elektronikus kiadás.

– *Hogyan értékeli az új generációt és a markánsan új hangot, amely a kortárs erdélyi magyar irodalomban jelentkezett?*

M. Á.: Nagyon szeretem a fiatalokat, és öröm, hogy ilyen szép számmal vannak jelen Erdélyben. Orbán János Dénes mellett ott van László Noémi, Farkas Wellmann Endre és sorolhatnám... Orbán János Dénes zsenialitását

dicséri, hogy megszervezte a Bulgakov Kávéházat és a Toldi vendéglőt, helyet teremtve ezzel, ahol össze lehet jönni. Ez olyan sikeres vállalkozás lett, hogy a mellette lévő házat is meg kellett venniük.

A. Á.: Nagyon fontos, hogy otthont adnak a fiatalságnak és az irodalomnak. Akárhányszor bementünk, mindig tele volt. Mondhatni, az irodalom folyik a sörrel és a borral.

– *Az emigráns magyar irodalom esetében beszélhetünk-e utánpótlásról, vagy az ön generációjával ez a fejezet lezárul?*

M. Á.: Olyan lökés, mint az 56-os hullám, valószínűleg nem lesz megint, és talán ne is legyen... Vértürdő árán nem érdemes külföldi irodalmat csinálni: inkább itthon lehessen mindent megírni. A jelen helyzet hátulütője viszont, hogy kritikátlanul megjelenhet bármi. Akinek van egy kis pénze, az rögtön kiadhat valami tökéletlen szöveget, csak legyen rá fedezet. Az lenne az ideális helyzet, ha az irodalom függetlenedne a politikától, hiszen az egyik legfontosabb életője, hogy a kritikai hang ott jelenik meg. Általában mi magyarok túl nagy hangsúlyt fektetünk az irodalmunkra és a költészetünkre. Meg kell nézni például hány svéd költő van, vagy hány norvég... Ha most hirtelen megkérdeznék tőlem, ki a legnagyobb finn költő, zavarba jönnék... A legtöbb országban a költészet másodlagos szerepet tölt be – Magyarországon az égvilágon mindenki költő akar lenni, már gimnazista korában. Akiben mocorog a lélek, az verset ír. Jó esetben sikerül abbahagynia, és valami józan foglalkozásra tér át, mondjuk gőzmozdonytervezésre, vagy köti az ebet a karóhoz és marad költő. Ebből aztán rengeteg fűzfapoéta születik.

A csodaszarvas nyomában

– *A magyar költészetet bemutató In Quest of the Miracle Stag – A csodaszarvas nyomában című antológia óriási vállalkozás. Hogyan lehetséges kiválogatni több évszázad terméséből az ezer legjelentősebb művet?*

M. Á.: Csakis egy csoport munkájaként, egyedül képtelenség lett volna. Tegyük fel, hogy számomra fontos érték Szkhárosi Horváth András, valaki más pedig azt mondja, hogy lényegtelen Balassi Bálinthoz képest. Ugyanakkor Szkhárosi Horváthot kihagyni részint történelemhamisítás, részint az anyag legyengítése. Maga a vállalkozás Franciaöldön indult el, ahol Gara László elkészítette az *Anthologie de la Poesie Hongroise* című válogatást. Egyik konkrét eredménye az volt, hogy a franciák végre elkezdtek rímekben és formában fordítani. Addigelé még Shakespeare-t is prózában fordították. Gara meg tudta szabadítani őket ettől a rossz szokásuktól. Az antológiának nagy sikere lett, de sajnos a siker csúcsán Gara öngyilkos lett. Az Auschwitzban elpusztult családja emlékét nem bírta elhordozni, rátört a túlélők büntudata. Halála előtt két héttel kedves barátját, Tábori Pált kérte meg, hogy folytassa a munkát. Így tehát már létrejött egy válogatás a legfontosabb szerzőktől, amelyben minden költőről szerepelt egy 20-30 sornyi bemutatás, skicc. Tábori maga mellé vette a nagyon nagy képzettségű

Kabdebó Tamást, aki akkor a University of London könyvtárosa volt és nyelvész. Kidolgozták az egész menetet az Ómagyar Mária-siralomtól a középkori verseken és kurucokon át, a felvilágosodás és a 19. és 20. század költészetéig. Ezt a válogatást én bizonyos értelemben megörököltem, mert Tábori meghalt, Kabdebó pedig lemondott a szerkesztésről, így rám maradt a feladat. A munkám fő rész nem is abból állt, hogy új szerzőket fedezzek fel, hanem hogy a gyengébb fordításokat jobbra cseréljem. Teljes egy oldalas életrajzot kapott minden szerző. Cs. Szabó László előszavát, amit csak hevenyészve fordítottak le angolra, rendbe tettük, közel száz oldal lett, elláttuk rengeteg lábjegyzettel. Ehhez még a feleségem segítsége is kellett.

A. Á.: Ott ültem egy hatalmas enciklopédiakupac közepén, olvastam a megfelelő magyar részt, Ádám pedig gépelte egyből angolul. Az életrajzokon kívül olyan értékes oldalak is kerültek az antológiába, mint például Erkel Ferenc eredeti kézírásos Himnuszának másolata, vagy kiejtés-szótár. A férjem igyekezett a külföldieknek mindent a maga tökéletességében nyújtani, hogy megismerjék az egész magyar irodalmat. Az első kötetben az 1996-

ban már halott költők szerepelnek, a 2. kötetben az akkor még élők – például Károlyi Amy és Határ Győző is élt még akkor. A két kötetben az Ómagyar Mária-siralomtól Orbán János Dénesig terjed a válogatás.

M. Á.: Nagyon fontos még megemlíteni, hogy huszonöt gyönyörű fametszet képe is szerepel a kötetben. Budai György készítette, aki világhírré tett szerte a grafikáival. Ezek úgynevezett összetett portrék: egymásra kopírozta a fiatal és az idős arcot, néha a halotti

maszkot. Az illusztrációkról szóló utószavában ezt multiple portraiture-nek nevezi. A fontos művekből idézeteket is tett a fametszetekbe. Nagyon mélyen ismerte az anyagot, itt van például Madách portréja, körülötte idézetek Az ember tragédiájából, Ádám és Éva alakja, az egyiptomi jelenet... A kötetnek így csak a képanyaga 70-80 ezer dollárba került. Erre senkinek nem volt pénze, kivéve Szathmári Lajost vendéglőst, aki maga is gyűjtő volt. Az illusztrátori munkát Barabás Márton fejezte be – a nagy Barabás dédunokája –, ő nem készített fametszeteket, viszont ragyogó rajzai vannak, például Faludyról, Baka Istvánról...

„Nem szabad megijedni az idegenség tényétől“

– *Ahhoz, hogy ilyen hatalmas műfordítói munkát könnyű kézzel végezzen el valaki, a mesterségbeli tudásnál talán valami többre is szükség van. Tavaly Arkoson egy kis zongorajátékkal szemléltette, hogyan lehet a műfordítás lényegét megragadni. Zeneként kell hallani a verset, hogy átültethesse más nyelvre?*

M. Á.: Ha nem is száz százalékosan, de nagy részben. Zenei hallás nélkül nagyon nehéz verset írni, ezt Weöres Sándor kitűnően tudta, vagy Kodály Zoltán is jól ráérezett, amikor megzenésítette a Magyarokhoz-t. Weöres nagy felfedezése a magyar nyelv ritmikái dualizmusa. Ha prózában beszélünk, akkor rendszerint a szó első szótagján van a hangsúly, kivéve a kiemelő-kontrasztív hangsúlyt. De például a Tartózkodó kérelem kétféleképpen is skandalizáló. Ezt maga Weöres is alkalmazta, például a Magyar etűdökben van egy strófa, a ”Falú végén van a házunk / a bozótból ki se látszik...” kezdetű. Szerintem ez a vers egyik lényege. Ismert a történet, amikor Kányádi Sándor egyszer feltette a kérdést gyerekeknek: mi a vers? Az egyik kisdíák akkor azt válaszolta, hogy: Sándor bácsi, a vers az, amit mondani kell. Ez alapvetően igaz. Vannak persze gondolati és képi versek, ennek megvan a maga teóriája is, amit Federico Fennolosa dolgozott ki. Ő a japán művészetek nagy ismerője volt, és megfogalmazta a különbséget a logopoetikus költészet (ahol az ötletek követik egymást és a szavak), a fenopoetikus költészet (ami a képekre alapoz), továbbá zenei költészet között. Az ideális, amikor ez a három princípium arányosan oszlik el egy versen belül.

– *Nyelvészként önt mégis egy „prózaibb“ terület foglalkoztatja: az idiomatikus kifejezések kutatójaként ismerik világszerte. Miként került ezzel kapcsolatba?*

M. Á.: Amikor kikerültem Amerikába 21 éves koromban, rájöttem, hogy nem elég önmagában a nyelvtan ismerete. Szembesültem vele, hogy az angol elsősorban idiomatikus nyelv, a nyelvtan szinte másodlagos szerepet játszik benne. Ha valakinek jó a kiejtése és tudja az idiómákat, arról könnyebben elhiszik, hogy odavalósi, mintha perfektül használja az igeidőket. Ez a magyarban is működik: ha egy igekötőt összekötünk egy igével, a keletkező kombinációk jó részéről sejthető a jelentése. Például odanyúlni, átnyúlni stb. De a „lennyúlni“ ige mindjárt más jelent. Ezt a szót egyébként már Jókai is használta. Vagy átnézni, kinézni – ugyanakkor lenézni valakit. Ez a jelenség az angolban is működik, csak ott nem igekötőkkel, hanem kis poszt-
pozíciókkal fejezik ki. De a szólásoktól, közmondásoktól is hemzseg az angol nyelv.

– *A világ számos nyelvén beszél. Soha nem ütközött falakba, elutasításba, amikor ily módon „meghódított“ egy-egy országot, nemzetet?*

M. Á.: Nagyon sok nyelvet már elfelejtettem. Például francia szakos voltam, de ma már erősen kell gondolkodnom, ha franciául kell beszélnem. Az olaszt tudom mímelni, a spanyolt már összehordja az ember az olaszból, franciából és főleg a latinból. Gátlástalannak és őszintének kell lenni. A „bennszülöttek“ mindig értékelik, ha az ember megpróbál az ő nyelvükön

beszélni. Ebben semmi leereszkedés nincsen, semmi nagyképűség, ellenkezőleg: nyögni és hadonászni kell, s akkor ők segítenek. Nem szabad megijedni az idegenség tényétől.

A. Á.: Sok minden függ a környezettől is. A férjem úgy járta be a világot, hogy különböző egyetemek meghívták előadásokat tartani, tehát nem turistaként. Angolul tartotta az előadásait, legyen az Torontó vagy Szingapúr vagy Dél-Afrika vagy Új-Zéland vagy Ausztrália – ebben az akadémiai környezetben mindenki angolul beszélt vele.

„A reinkarnációban akkor is érdemes hinni, ha nem igaz“

– Szakterületei megnevezése között gyakran olvasni, hogy „antropozófus“. Mit jelent a 21. század emberének az antropozófia?

M. Á.: Azt, hogy nem kell tudathasadásba süllyedni amiatt, hogy a vallások és a tudomány mást állítanak az emberi lélekről. Pusztán az, hogy valami a materiális világban nincs jelen, nem jelenti azt, hogy nem igaz. A másik oldal ugyanakkor, hogy nem minden arany, ami a fénylik. Fontos, hogy az ember tanuljon meg magába szállni és meditálni. Nagyon érdekes, ha két tanítvány két éven keresztül ugyanazokat a meditatív gyakorlatokat végzi,

akkor azonos tapasztalatokra tehetnek szert. Például, hogy egy növény nem ott ér véget, ahol a levegő érinti a levelét, hanem azon túl, egy fénysávra emlékeztető étertestben. Vagy a kutyák megérik, hogy valaki jóindulattal vagy rossz szándékkal közeledik a gazdájához. Az emberiség túlnyomó többsége hisz a reinkarnációban. Itt Európában ezt nem tanuljuk sem hittan-, sem természetrajz-órán. Pedig olyan morális feladatot tűz ki az ember elé, amiben benne van a javulás lehetősége. A reinkarnációban akkor is érdemes hinni, ha nem igaz. Olyan ez, mint Pascal fogadása, a pari de Pascal. Én így vagyok az antropozófia többi tételével: olyan szép, olyan erkölcsös és emberi, hogy akkor is érdemes foglalkozni vele, ha fizikailag nem lehet bebizonyítani. A fizika csak itt ezen a Földön érvényes, már a Naprendszer távolabbi bolygóin is valószínűleg más.

– *Ezek a gondolatok a költészetében is visszaköszönek...*

M. Á.: Igen, határozottan. Bizonyos értelemben antropozófiai költészetet művelek, ami részint úgy hangzik, mintha ezzel megbíztak volna, de erről szó sincs. Ezek a versek sua sponte keletkeztek. Nem tartom érdekesnek, hogy olyan verset írjak, ami már volt. Elmélkedjünk azon, mi történik az emberrel a halála után, összefüggésben azzal, hogy a halálunk előtt milyen felelősséggel tartozunk embertársainkért, hogyan kell vigyázni a tudományra, hogy az pozitív irányba fejlődjék, és ne a természet teljes kizsákmányolásához vezessen. Ez is része az antropozófiának.

– *„Aztán ha versbe fogni mernél“ című műve így kezdődik: „Aztán ha versbe fogni mernél, / téglákkal rakd meg zsákokat, / behúnyt szemmel harcba menjél, / s ha kell, vakíttasd meg magad.“ Ezt tanácsolná ma is egy pályáját kezdő költőnek?*

M. Á.: Valami hasonlót. Nem voltam még 24 éves, amikor ezt írtam. Arról van itt szó, hogy valamilyen természetes módon tágított, kicsit bővebb tudatállapotba kell eljuttatni magát az embernek ahhoz, hogy megfogja az Isten lábát. Akkor tud igazán jó verset írni, ha elengedi magában az anyagi kötődést. De a költészetnek nagyon sok regisztere van, egész más a szerelmes vers, vagy egy étvágygerjesztő rigmus.

– *Azért ebben az idézetben bőven benne van az is: nagy művek akkor születnek, ha az embert megcincálja az élet...*

M. Á.: Ez igaz. Szenvedés nélkül nincs nagy művészet. Ahhoz jön csak a szakmai tudás és a szorgalom. Goethe híres mondása, hogy a mester kilencven százaléka a szorgalom. Minden egy kellő pillanatban történik. Schopenhauer ráérezett erre, amit Rudolf Steiner, az antropozófia atyja megerősített: az emberi lélek születése előtt látja, hogy milyen sors vár rá, és ezt vállalja. És azután kezd bele abba az anyagi létbe, ami után kilenc hónapra megszületik.

– *Hasonló sorsszerűség működhet két ember, például az önök egymásra találásában is?*

A. Á.: Ha két ember összetartozik, a sors összehozza őket. Mi Szingapúrban találkoztunk, mindkettőnk házassága véget ért. Ádám felesége amerikai volt, az én férjem német. Ádám visszament Amerikába, én Németországba, és egy év múlva találkoztunk megint. Úgy éreztük, összetartozunk, így a válásunk után összeházasodtunk. Nagy örömet okozott, hogy mindketten

magyarok vagyunk. Ádám elkezdett egy verset, én folytattam... Úgy éreztük, visszakaptuk a kultúránkat. Ez rengeteget jelentet hosszú évek elszakítottsága után.

M. Á.: Pontosan így van. Szingapúrban él kétféle kínai, rengeteg maláj, tamil, mi voltunk tizenketten magyarok. Elkerülhetetlen volt a találkozás. Amikor meguntuk a távol-kelti ételeket, elkezdtünk magyar fogásokat főzni egymásnak. Én a káposztáskockát tudtam produkálni. Ági mindenkit lefőzött: egymaga egy hatalmas disznótoros vacsorával állt elő, véres- és májashurkával.

– *Közös munkáik is vannak?*

M. Á.: Ági elsősorban prózai novellákat ír, az nekem nem erősségem. Elkezdett középkori ikonokat festeni, egy-egy ikon 250-300 munkaóra. Nekem nincs képzőművészeti tehetségem, csodálom is őt érte. De ő segített nekem akkor is, amikor a költészeti antológia adatainak begyűjtésére volt szükség. Ha magyarul írok valamit, mindig megkérem, hogy nézze át, és mindig talál is javítanivalót.

A. Á.: Az antológia magyar részéért én voltam felelős, például, hogy a címek helyesen szerepeljenek. De mindig megkérdézzük egymás véleményét.

„Az önéletrajzírás csak könnyűnek tűnik“

– *Tavaly egy interjúban azt nyilatkozta, hogy önéletrajzát tervezi megírni. Elkezdte-e a munkát?*

M. Á.: Igen, Orbán János Dénes közölte, hogy „szigorú testi fenyítésben“ fog részesíteni, ha nem írom meg, és lehetőleg legyen olyan jó, mint a Pokolbéli víg napjaim Faludytól. Már elkezdtem, 120 oldalnál járok, a hatvanas évek elejénél. Az önéletrajzírás csak könnyűnek tűnik, valójában nagyon nehéz. Nagy a kísértés a szépítésre, az elhallgatásra, az embernek állandóan egyensúlyozni kell.

– *A 2005-ös összegyűjtött versek után mikor tervez újabb verseskötetet?*

M. Á.: Ha lesz elég méltó anyag. A *Kutyapest*ben már van kétszer 15 szonett, amik újabbak. De most a prózai „házi feladatommal“ vagyok elfoglalva.

– *A Kossuth-díj mennyiben koronázta meg eddigi életművét?*

M. Á.: Nagy megbecsülést jelent. Néha úgy érzem, nem is érdemlem meg, néha pedig úgy, miért nem adták ezt nekem 15 évvel korábban. 60 éves koromban még tele voltam energiával, most 75 vagyok, kicsit lejárt az óráim. Nagyon remélem, hogy lesz még annyi energiám, hogy befejezzem, amiket szeretnék. Abban bízom, hogy a díj segít abban, hogy jobban felfigyeljenek a műveimre, feltámasszon régebbi köteteket. Például a Petőfi-könyvem, amit a legérdekesebb alkotásomnak tartom. Nem tudom, miért az elsikkadás volt a sorsa. Vagy itt van a Goethe-könyvem, a Variációk a Vándor éji dalára, amelyben először hét vagy nyolc nyelven írtam meg 12 variációt. És hát a díjjal érdekesebb halott is leszek. Kétféle halott van: ordenáré halott és Kossuth-díjas halott. Ha vissza nem veszik a díjat, fel-

zárkózhatok az utóbbiak sorába, Faludy, Méhes és mások mellé. De szeretnék még addig többet gyalogolni, többet úszni, kihasználni a szép időt, ami a Hawaii-szigeteken adva van. Többen megkértek, hogy próbáljak fordítani hawaii nyelvből – van egy csodálatos teremtésmítoszuk, az úgynevezett Kumulipo. Megpróbálom az angol nyelven írott verseimet is összegyűjteni. Megjelent néhány antológia a kollégáim munkájának köszönhetően, Poetry by Linguists címmel, ezekben szerepelnek elszórva verseim, össze kellene gyűjteni őket. Az utóbbi időben nagyon „elnyúltam“ a trópusokon, s ebből a Kossuth-díj erősen felrázott. Igyekszem hát most jóvá tenni minden tartozásom magam és a társadalom felé.

Készítette: Laik Eszter

Bécs és Belgrád között

Beszélgetés Nádasdy Ádámmal

Sok vita övezi azoknak a klasszikus műveknek az újrafordítását, amelyeknek már léteznek „kanonizált”, ugyancsak klasszikussá vált magyar fordítása. Miért gondolja, hogy fontos ma például Shakespeare-t újra elővenni, Arany János, Babits vagy Kosztolányi után? A régi szövegek már nem tudnak életre kelni a színpadon, nehezítik a színészek dolgát?

Ez így nem teljesen igaz, inkább azt gondolom, hogy nagyon nehezen érthetőek a közönségnek. Szerintem bármely színész, ha tisztességesen végzi a mesterségét, el tudja mondani ezeket a mondatokat a színpadon, de az úgy fog hatni, mint egy operaária. Persze, el lehet énekelni, és a színészek még élvezik is, hiszen nekik az egy kihívás, de a cselekmény megszenvedi. Lelassítja a felfogást, és mire a néző megérti, mit is mondott az egyik szereplő, már régen másutt vagyunk, a darabok pedig annál sokkal jobbak és elevenebbek, hogy ezzel ne veszne kárba sok minden. Egyszerűen gyorsabban kell mennie egy színdarabnak annál, mint ahogyan egy mai néző ezeket a régies szöveget

követni tudja.

Pedig egy mai magyar olvasónak talán könnyebben érthetőek ezek a régi fordítások, mint egy mai angolnak az eredeti Shakespeare-szövegek.

Milyen érdekes, hogy most az olvasást említi, mert én eddig a színházzal beszéltem, s a kettő teljesen más. Bizony, olvasva semmi baj nincs ezekkel a szövegekkel, ha valami nem világos, meg is lehet állni kis időre. Színházban ez azonban nem működik. Shakespeare szövegei nem arra születtek, hogy a néző a szavak jelentésén töprengjen, hanem hogy azt szemlélje, most melyiknek van igaza, miért olyan gúnyos ez, miért alázkodik meg az, miért nem vágja inkább pofon? Ehhez azonban gyorsabban kell a szöveget feldolgozni. Ugyanez a helyzet a régi Biblia-fordítással. Nézze meg, az egyházak mind lecserelték az utóbbi évtizedekben a klasszikus Bibliákat, menjen csak be egy templomba vagy egy hittanórára, nem használják sehol. Hiába gyönyörű a szöveg, azt mondják, hogy az pusztán irodalmi élvezetet nyújt, miközben nehezíti a megértést. Márpedig e tekintetben nagyon parallel az egyházi tanítás a színházzal:

nem az lényeg, hogy hogyan mondja, hanem hogy mit mond.

Ez a színdaraboknál érthető, de Dantét miért tartotta fontosnak újrafordítani? A Pokol nem színpadra készült.

Azt csak becsvágyból, kérem, mesterségbeli kihívás volt. Úgy éreztem magam, mint az építész, aki azt mondja, van már a városban egy gyönyörű székesegyház, de miért ne építenék én egy másikat? Erre nem lehet azt felelni, hogy legyen jó magának a régi.

Én így dicsóítem az istent, megépítem a magamét betonból és műanyagból,

aztán vagy tetszik az úristennek, vagy nem. De a Pokollal valójában még egy céloom volt, ugyanis Dante ezt a művet egyfajta tankönyvnek is szánta. Tele van a könyv kis rejtvényekkel, amelyeken a korabeli olvasó állandóan pallérozhatta az elméjét. Gyakran beszél például Aeneaszról, akit olykor úgy emleget mint Anchiszés fiát vagy Silviusnak apját, és az olvasónak tudnia kellett, hogy kiről van szó. Ezt akarom most valamelyest visszahozni a mai műveltségbe, sőt, a Dante számára még teljesen nyilvánvaló keresztény műveltséget is, hiszen ma már nem biztos, hogy egy gimnazista tisztában van a bibliai szereplőkkel, ezért aztán rengeteg lábjegyzetet adok a szöveghez.

Hatnak önre azok a kritikák, amelyek szerint fölösleges a nagyok után újrafordítani ezeket a klasszikus műveket?

Igen, én szeretem, ha visszajeleznek az emberek. Ez talán a tanári hivatásomból is származik, hiszen óra közben látom a diákokon, hogy értik-e, élvezik-e, amit mondok, és ez állandóan befolyásol. Ha többen is értetlen tekintettel néznek rám, akkor elmagyarázom még egyszer, vagy hirtelen rájövök, hogy a múlt órán az ellenkezőjét mondtam.

Nem csupán nyelvi síkon kerülhetünk közelebb Shakespeare-hez az újrafordításoknak hála, de a budapesti W.H. formáció a kortárs zene csatornáján a költő szonettjei felé is sokakat megnyitott. Mit gondolt erről az ötletéről, amikor megkeresték Önt, és hogyan segítette a zenekarnak az előkészületekben?

Először nehezen tudtam elképzelni, h o g y a n működhetnek a versek angolul énekelve és szavalva, de pusztán azért, mert akkor még nem tudtam, hogy az énekesnő, Dagadu Sena angol nyelvi környezetben nőtt föl. Tulajdonképpen csak attól tartottam, hogy ki lehet majd hallani a magyar akcentust, ami sokat ártott volna a produkciónak, de

amikor először hallottam Senát énekelni, azonnal világos volt, hogy tévedtem. Az előkészületekben igazán kis szerepem volt, Márkos Albert, a W.H. zeneszerzője és csellistája csak értelmezési kérdésekben fordult hozzám segítségért, mert a magyar fordítások nem mindig pontosan azt mondják, mint az eredeti szöveg.

Két régi cikkéről szeretnék kérdezni, amelyek nagyon erősen érintik a magyar közéletet. Az egyik A rend, amit csinálók című

verseskötetének az elején jelent meg 2002-ben. Ez egy roppant személyes és lírai hangvételi írás, amely – ha nem tévedünk – a zsidóságról szól.

Érdekes, hogy ezt mondja, mert szerintem a szerelemről szól. Volt egy ember, akit szerettem, és aki zsidó volt, bár egyáltalán nem vallásos zsidóként élte az életét. Talán zsinagógában sem járt soha, és még én is – aki nem vagyok zsidó – többet tudtam arról, hogy ki az a rabbi, és mi az a sábesz, mint ő. Ahogy közeledett a halála, mégis arra kért minket, hogy zsidó temetőbe tessük. Hát odatemetők, én pedig azóta járok a kis fekete sapkával a zsidó temetőbe, ahol azelőtt meg én nem jártam soha. Nagyon különös fordulata ez az életnek. De hogy a történet a zsidóságról szól-e, a mi kettőnk kapcsolatáról, róla vagy akár rólam, nem tudom megmondani.

A másik írás a Népszabadság lapjain jelent meg tíz évvel ezelőtt, Melegnek lenni elsősorban titok címmel, és a melegek magyarországi helyzetéről szól. Mit gondol, ma mennyire jelent problémát nyíltan beszélni erről?

Én szerintem nagyon sokat javult a helyzet.

Nem az a fontos, hogy az emberek szeressék a melegeket, hanem hogy erről lehessen beszélni,

s bizony ma már nagyon belekerült a közbeszédbe. Arról, hogy valaki meleg vagy nem meleg, sok helyen úgy lehet beszélni, mint arról, hogy valaki evangélikus-e vagy katolikus. Melegnek lenni ma már nem elsősorban titok. Természetesen még nagyon sok embernek nem olyan az élete, hogy nyíltan vállalhassa ezt, de különbséget kell tenni aközött, hogy valaki elmeri-e mondani magáról, hogy meleg, illetve hogy magát a melegséget és a melegek helyzetét lehet-e nyilvánosan taglalni. A múltkor például a Magyar Rádióban hallgattam egy műsort Glenn Gouldról, a híres zongoristáról, aki furcsa, egészen elszállt figura volt, és a műsorvezető elmondta róla, hogy egész életében nem volt kapcsolata nővel, de férfival sem. Nagyon fontos, hogy ma ezt már teljesen természetesen el lehet mondani a Bartók Rádióban, nyíltan fel lehet tenni a kérdést, hogy valaki meleg volt-e, vagy sem. Húsz évvel ezelőtt még azt se lehetett volna megemlíteni, hogy nem volt meleg, egyáltalán ezt a kérdést szóba hozni is elképzelhetetlen volt. Ez persze még

nem azt jelenti, hogy mindenütt vidáman lehet kézen fogva grasszálni, de érdekes a világ ebből a szempontból, mert Amszterdamban, ahol ez a dolog már nagyon régóta teljesen elfogadott, szintén nem láttam lányokat vagy fiúkat csókolózni az utcán. Valahogy nem illik, mintha eggyel intimebb lenne, mint a fiú-lány kapcsolat, pedig ott aztán igazán nem szólna rájuk senki. Ezért talán nem lenne bölcs, ha arra törekednék, hogy pontosan ugyanolyan elfogadottságú vagy megjelenésű legyen a melegség, mint a nem melegség. Talán ilyen a világ, s ezt el kell fogadni.

De vajon honnan ered Magyarországon az a heves indulat, amely a melegfelvonulások kapcsán évről-évre megnyilvánul?

Nézze, félúton van ez a város Bécs és Belgrád között, nézzenek a térképre. Engem úgy neveltek, és mindig arra vágytam, hogy Bécshez legyünk közelebb, és elszomorít, hogy ebben az országban nagyon sokan élnek, akik inkább Belgrád felé húznak. Az is kultúra, egy működő emberi világ, de szívből szólva nem az, amiben élni szeretnék, nem az enyém.

A szent fölöslegesség felé, avagy a kommentek népe

Beszélgetés Zsidó Ferencsel

2011. március 31-én lemondott a Polgári Élet főszerkesztői posztjáról, és erről közleményt is adott ki. Ebben úgy nyilatkozik, hogy a lap tényfeltáró cikkei az érintettekre és az adott ügyekre nem voltak hatással. Nem gondolja, hogy inkább az emberek gondolkodását kell formálnia a sajtónak? Ez pedig láthatatlan, mérhetetlen feladat.

Lemondásomnak számos oka van. Ha poénkodni akarnék, azt mondhatnám, inspiráló hatással volt rám Markó Béla félreállása az RMDSZ éléről. Amúgy egy ideje már esedékes a dolog, némiképp belefáradtam, elveszítettem motivációm.

Kérdésére válaszolva azt mondhatom, hogy amint az érintett politikusokra és ügyeikre nincsenek hatással az újságcikkek (és itt most nem csak a Polgári Eletről beszélünk!), úgy természetesen az emberek gondolkodását sem képesek formálni. A sajtó eme funkciója megszűnőben van, pedig én anno egy ilyen sajtótermék igazgatására vállalkoztam.

Mennyire látja drasztikusnak a nyomtatott sajtó térvesztését, hatását a közvélemény formálásában?

A nyomtatott sajtó példányszáma jelentős visszaesést mutat: megváltoztak az olvasói szokások, előtérbe kerültek az internetes portálok. Ugyanakkor az elmúlt 2 évben a gazdasági válságnak köszönhetően a reklámozók száma is visszaesett, ha sarkítottan fogalmazunk: a gazdasági szféra kivonult a nyomtatott sajtóból (s az elektronikus médiára koncentrált). Ez maga után vonja azt is, hogy erősödik a politikum nyomása, hisz ha már a gazdasági szektor nem tartja el a sajtót, az csak a politikumtól kaphatja meg a szükséges pénzeket, ennek pedig megvan az ára. Aki figyeli az erdélyi magyar sajtót, és tud olvasni a sorok között, az tudja, miről beszélünk. Gyakorlatilag a nyomtatott sajtó agóniája zajlik (nyilván, ez még évtizedekig elhúzódik, de egyértelműen gyökeres változást, átrendeződést fog hozni), további léte nem gazdasági, hanem politikai döntés.

Mit lehetne tenni, hogy a közélet ne legyen egyre inkább "elsilányuló", a sajtó helyzete pedig ne legyen "siralmas"? A kivonulás a megoldás?

▪ Biztos vannak más megoldások is: egy idősebb sajtós kollégám megrovón mondta nekem, hogy ő akkor is megírja cikkeit, publicisztikai írásait, ha látszólag semmi értelme. A "siralmost" főként úgy értem, hogy a mai hírportál-világban már nem az a 3-4 mondatos alaphír a fontos, hanem a kommentek, a név nélküli sajtótépek, pletykák. Hát mi ez, ha nem morális mélyrepülés?

Ha jól értem, akkor Ön nem feltétlenül híve a webkettes, a kommentelés teljes szabadságát hirdető gondolkodásnak. Hogyan lehetne elejét venni ezeknek a név nélküli sajtótépeknek, amelyek a morális mélyrepülést okozzák? Morálisnak tartja-e az ilyen vélemények technikai elhallgattatását?

Elvileg teljesen rendben lenne a kommentelés, nem a technikai elhallgattatás kellene legyen a megoldás, hanem a kommentelőknek kellene rendelkezniük önkontrollal, kommentelési kultúrával. S az itt nálunk eléggé hiányzik. Irodalmi portálokon valószínűleg nem ismert a jelenség, de a hírportálokon bizony lógnak fizetett (politikusok által „bérelt“) kommentelők, akik keményen manipulálnak. Szóval, valahogy úgy működik nálunk a kommentelődsi, mint a demokrácia általában: csak a jogainkat tartjuk szem előtt, a kötelezettségeinket nem. S mint ahogy a demokráciára nem voltunk érettek, úgy a kommentelésre sem igazán.

Milyen változások történtek az erdélyi közéletben, amelyek miatt "szélmalomharcnak" érzi a további küzdelmet?

A közösségi szellem eltűnésével van bajom, az önszerveződés hiányát fájlam, azt, hogy az oly nagyra tartott erdélyi magyar és székely már nem képes kézbe venni sorsát, csak siránkozik vagy ügyeskedik privátban. Nincs közösségi koncepció, de vannak megélhetési politikusok, s a manőverzéseiket eltűrő egkedvű, fásult állampolgárok. Eléggé önpusztító állapot ez, jobbnak látom inkább csak kívülről szemlélni, tevélegesen nem részt venni benne. Nyilván, most megint sarkítottan fogalmaztam, de az árnyalatokra már régóta nem vagyunk érzékenyek.

Kérdésére átpolitizáltabb választ nem kívánok adni, hisz nem véletlenül hagytam fel a politikai újságírással, de számomra például az is kiábrándító, hogy felelőtlen politikusok játszanak ennek a hovatovább elfogyó, elbizonytalanodó erdélyi magyarságnak a jövőjével, s az pedig túri.

Miben merül ki ma az írástudók felelőssége? Érdemes-e belefolyani a politikába a nyelvért, a kultúráért?

A válaszom egyértelműen nem. A jószándékú embert is magával sodorja a politika, mert ilyen a működése. A politikum egyébként az írástudókat rég fölmentette a felelőség alól, amióta nem vesz tudomást róluk, nem hallgatja meg őket. Persze, az már más dolog, hogy az írástudó mégis van annyira bolond, hogy naiv módon azt hiszi, lehet és kell véleményt nyilvánítani, akkor is, ha tudja, hogy "gyöngye fegyver a szózat és igazság."

A nagy példák óhatatlanul ott lebegnek: Mikszáthtól Adyig vagy Kós Károlyig. De ebből aztán hamar kigyógyul az írástudó. Esetemben ez 13 év volt, ennyi időt töltöttem el a sajtóban (írtam a Hargita Népének, Romániai Magyar Szónak, írtam és szerkesztettem az Udvarhelyszéknél, Krónikánál, az utóbbi 7 év pedig a Polgári Életnél telt el).

A lemondási nyilatkozata szerint volt Önben küldetéstudat, amikor újságíróvá vált. A prózaírói ars poeticája független ettől?

Nem tudom, küldetéstudatnak nevezzük-e, mindenesetre, amint előbb is utaltam rá, fiatal értelmiségiként úgy gondoltam, hogy van mondanivalóm a közösség számára. Huszonhárom évesen, friss diplomásként (magyar szakos tanárként) a Hargita Népében írtam heti jegyzeteimet, némiképp dohogó, odamondó stílusban; ma már poénszámba megy, hogy György Attila írókollégám, aki akkor még nem ismert, az írásaim alapján középkorúnak, ötvenesnek gondolt. Szóval volt bennem egy olyan lendület, hogy hozzá kell szólni a dolgokhoz. Aztán lassan rájöttem, mind mondhatom a magamét...

Prózaíróként csak egyféle ars-poeticám van: csak esztétikai szempontjaim vannak, csak a nyelvvel, a történettel kívánok bíbelődni, s "elveszni" a fiktívában, a teremtett világban. Békés és megnyugtató közeg ez (nyilván, nem akarom abban az illúzióban ringatni magam, hogy az irodalom totálisan mentes a negatívumoktól, pl. a politika ebbe is beleüti az orrát). Ha már ars-poeticáknál tartunk, korábbi könyveimben elég sok a népi téma, s ez, ugyebár, már önmagában állásfoglalásnak minősíthető, de most készülő két kötetem kimondottan urbánus témájú, stílusú. Csupán annyiról van szó, hogy kettős gyökerű, falusi és városi is vagyok, élményeim mindkét közegből valók, így írásaim is "kétpólusúak". Így tehát az urbánus és népi, jobbos-balos, konzervatív-liberális megkülönböztetést talán hagyjuk

Az irodalom biztosabb egzisztencia, vagy csak kifizetődőbb lélekbiztosítás?

Bizonytalanabb egzisztencia, hisz az irodalomban sosem volt túl sok pénz, s egyre kevesebb lesz, de lélekbiztosításként valóban kifizetődőbb. Egyébként rég várom ezt az állapotot, hogy energiáim szabaduljanak fel, s ismét gőzerővel dolgozhassak irodalmi ötleteimen. Van két félkész kézirat, azokat be kellene fejezni, ha az irodalmi pályázatok gurui is úgy gondolják, nyárra újabb prózakötetemet kellene megjelenjen, arra is oda kellene figyelni. A sajtó miatt, sajnos, némiképp elhanyagoltam az irodalmat, 2005 óta nincs új kötetem. Nem mondom, hogy bánom a sajtóban eltöltött éveket, de elég volt. Az irodalom visszavág! Nyilván, soha nem mondjuk azt, hogy soha, de most úgy gondolom, hogy sajtóval, publicisztikával, közélettel többé nem fogok foglalkozni. Az ilyen jellegű gondolataimat elmondom esszében vagy szociográfiában, a fősodor pedig marad a széppróza. Újságíróként és néprajzosként (ezt a munkát is végeztem folyamatosan) rengeteg sztorit szedtem össze, melyek most megírásra várnak. Novelláim vannak készülöben, s egy regényem; Laska Lajos címszereplővel rövidpróza-folyamot írtam, melyből itt, az Irodalmi Jelennél is jelent meg több ízben. Persze, a szkeptikusak azt mondhatnák, az irodalomnak sincs több értelme, mint az újságírásnak, az is fölösleges, ám legyen, de legalább "szent fölöslegesség".

BORA

AZ ÉBRENLÉT GYŰRŐDÉSEI

meztelenségem
levedlett
végtelen

★

mint testen az árnyék
délben átlép,
már túl van minden

mint két ismeretlen,
kiket a járvány
együtt ragadott el

★

nem tudhatod
mi az igazság
csak ha már
függsz uraddal
minden hiteknek
balján

egykedvű zuhogás
álomban a halál
száz angyal teste
egy hópehelyben

★

a hang nem terjed
csak a csend

hatalmas holdárnyék
napfogyatkozott hitem

nagycsütörtöki álmot hoz
minden éj

fáklya a sötétség
a fény áttört vérzés

egy sosemvolt világ
elvet
él

a tépéscsinálók
a levelet álmomba
mondatonként juttatták el

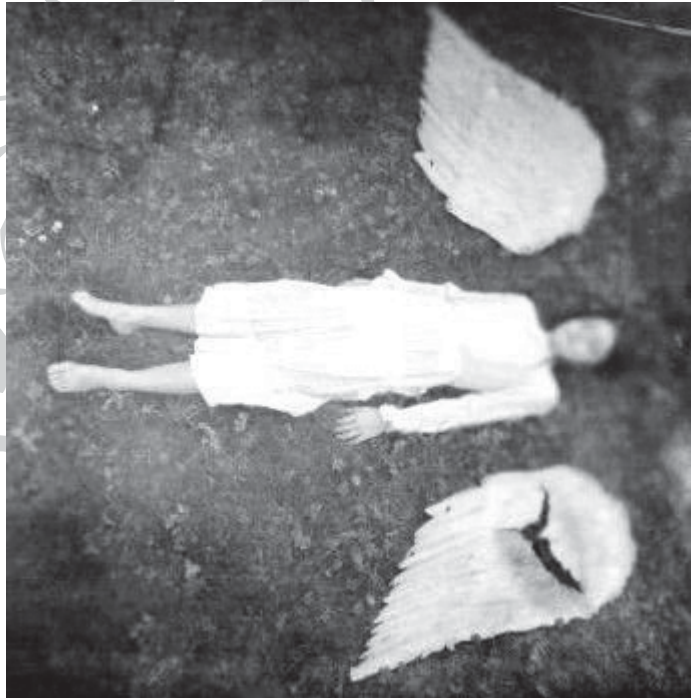
de már nincsenek
háborús sérüléseim,
csak egy különbéke hegei

a papírcsíkokat egymás után
rakom gyermekkorom
kínzóeszközüre,

a hatalmas fekete zongora
tetejére,
gyermekrúgásaim visszhangjára

végtelen hosszú távirat
egy másik álomból.
minden mondat előtt
gyertyát gyújtok

a gyász lecsöpög
az ébrenlétbe.
kivasalhatatlan.

kezedben mint
gyertyát tartottál

a soha fel nem szálló
füstöt nézted
a mecsek alján

velem fáztál
pedig a kancsót langyos
keresztvízzel töltötte meg
anyám

a csonka csend
mezítláb járt
rezzenetlen
lombok fényzilánkján

★

a tükör szárnyas oltárában
hármasszotatú csend

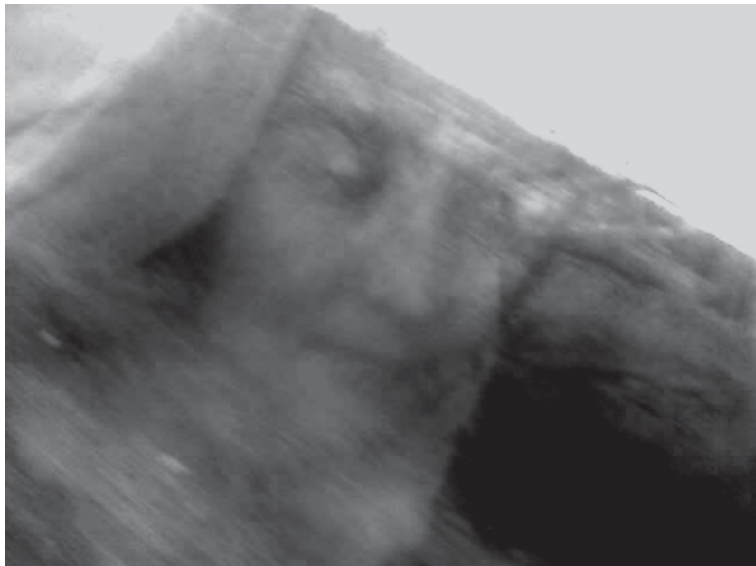
egy mozdulat
fátyolt igazít fejemre

nem lesz tökéletes
mint falakon a
retusált esküvői képek

mielőtt elindulok
a tükröt
letakarom

ma olyan sűrű
szövésű az ég

nincs út a
a fájdalom
mentén

★

betakarítani a test
melegét

kipucolni a katedrális
vízköpőjét

molytalanítani veronika
kendőjét

★

álmomban mélyen
alszol
a folyékony üvegben
kisimulnak
az ébrenlét gyűrődései
halálba mártott
testedről eltűnnek
az erek ostorcsapásai
körülötted talált tárgy
minden
mit elvesztettem

kirabolt királysír
az ég
arcod szétesztott
birodalmát
többé
nem nehezíti
könnycsepp

★

mint téltre letakart
szobrok,
halottak várják:
valaki vegye le róluk
az ég súlyát

★

múlt és jövő –
tétova árnyak

még nem biztos
hogy szilárdulnak
a tárgyak

s visszafordul
éjszakába
a hajnali járat

körmöd nem nő
ujjbegyed fölé

a középkor metszete
örvény

a szög elveszett
ereklye

a bányató
beszáradt stigma

anyag
a hiányban

arcod építi
rommá

★

megreped
a tél burka
leomlik az idő

elmaradt vérzés hava
betakar
hogy fázzak

★

a keresztről
leveszi
a testet

a csontokban
a félelem

a testről
nem veszi le
a keresztet

A versekhez a szerző fotóit társítottuk

ONAGY ZOLTÁN

A bőség zavara

Kukorelly – 60

Hatvan. Kukorelly hatvan éves. Szokni kell. A hatvan az borzasztó. A negyven sok, az ötven olyan, hogy más szögből éri a nap a fejet, különös felfedezésekre sarkall, olyan titkos helyekre belát, aki ötven, amelyek létéről se tudott soha, a hetven végérvényes, tövig a tüskés bozótban, de a hatvan borzasztó. A hatvan – gondolom én – betonszarkofág, kevés résen jut levegő, inkább szökik, mint dől befelé, a minimalizmus robusztus apja. Egyre kevesebb a gondolat, az ötlet, a trükk, a rutin intézi az aktuális kötelezőket.

Ezzel együtt a hatvan létezik, aki ötvenkilenc év és háromszázhatvannégy nap után végigél még egy napot. Azzal lesz ugyanis hatvan. Általában elfogadható a hatvan. Jó genetikai örökség, egészséges élet, feladat feladat hátán, célok és elkötelezettségek, amelyek bizonyítottan karbantartják az alanyt, Kukorellyhez mégsem illeszkedik megfelelően ez a komoran mélyhangrendű hatvan. Ám ha nem hamisította meg születési dátumát, hatvan mégis.

Nézzük, mivel töltötte az elrobogott hat évtizedet.

A budapesti Varga Katalin Gimnáziumban érettségizik 1968-ban. Sorkatonai szolgálata után majd különböző fizikai munkákat végez. 1974-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárósa, 1975-ben felveszik az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar-történelem-könyvtár szakára. Itt szerez bölcsészdiplomát 1981-ben. A diploma megszerzése után a Jelenlét című egyetemi folyóirat szerkesztője 1985-ig. Közben 1983–1984-ben az Új Könyvek, 1985-ben a Négy Évszak, majd 1989-ig Nemes Nagy Ágnes felkérésére az Újhold munkatársa.

Irodalmi közéleti tevékenysége az 1980-as években kezdődik: 1982-ben a Rainer Maria Társaság, 1985-ben az Örley István Kör egyik alapítója. 1987-től két éven át a Pallas Könyvkiadó lektora, 1989-ben a '84-es kijárat című irodalmi lap alapító szerkesztője.

A rendszerváltás után a Magyar Napló rovatvezetője 1992-ig, emellett 1991-től a Karádi Éva által fémjelzett Magyar Lettre Internationale munkatársa. 1991 és 1994 között a Magyar Narancs című közéleti hetilap

szerkesztője, majd főmunkatársa. Irodalmi munkáján túl 1992-ben a Képzőművészeti Főiskola (2000-től Magyar Képzőművészeti Egyetem) intermédia tanszékén kéri fel kreatív írásszemináriumok vezetésére. 1999. december 11-én a Szépírók Társasága elnökévé választják. Tisztségét 2003. március 6-áig viselte, ezt követően 2006-ig a társaság alelnök. Ezenkívül a Magyar PEN Club tagja. 2004-ben az Új Dunatáj rovatvezetője, emellett 2005 és 2008 között az Irodalmi Jelen című folyóirat munkatársa. 2010-től a Kalligram rovatvezetője.

A Magyar Íróválogatotott oszlopos tagja.

Ma (tavaly) politikusi pályára tévedt, az LMP Pest megyei képviselője.

Ott ül a Házban. „Lassankint úgy kezdtem tekinteni az egész parlamentet, mintha annak az összes mozgó és cselekvő alakjai az én kedvemért élnének és beszélnének...” – mondta Mikszáth Kálmán az ő parlamenti kezdeteiről. Az első gondolat Kukorelly parlamenti jelenlétét követően, végre lesz ott valaki, aki hitelesen,

elfogadhatóan beszél arról a zárt világról, amely világ meghatározza mindennapjainkat. Bárhogyan, bárhol olvashatjuk, de végre valaki hitelesen. Valami ilyenformán: ”Tisza nem veszi komolyan a pártját, a Tisza pártja nem veszi komolyan az ellenzékét, az ellenzék nem veszi komolyan a maga zászlóját. Az országgyűlést már csak én veszem komolyan ezekben a karcolatokban.“ Ezzel szemben Kukorelly a következőket nyilatkozta a 168 óranak: *A parlamentben képviselők dolgoznak. "Munkaidőben" nyilván fölfüggesztem a saját véleményemet, azt kell képviselnem, ami az engem választók érdeke.* Pedig azt hihetnénk, hatvanas író már kényszerből is író marad, és ha új helyzetbe kerül, új helyzetet ismer meg, az új helyzetet nyitja ki olvasói előtt. Azt hisszük, nyilatkozata ellenére meggondolja magát. A Lehet Más a Politika nevű párttal a háta mögött éppen azt várnánk, hogy Kukorelly másként képviselő, mint a Mikszáth utáni és a Kukorelly előtti száz év irodalmár-értelmiségi (író, költő, MSZMP) képviselői.

Dukai Takách Judit

Egy csuda vidéki nő, aki az iskolákban megtanulja a háztartási munkák alapjait, ügyes háziasszony, szép kemesesalji birtok örökösnoje. Tud főzni, zöldséget palántálni, tyúkot ültetni, mindent tud, ami falusi asszony legfontosabb feladata. Művelt is, Sopronban jár iskolába, megtanul németül, tud kicsit zongorázni, tud sok szép kézimunkát. Szóval, azért, mert verseket írt, első férje, Geöndötz Ferenc nem járt vele rosszul. Pedig a költőnő többnyire kereszt a párjának.

Berzsenyi Dániel feleségét Dukai Takách Zsuzsannának hívták, unokatestvére az első magyar költőnő, a magyar Szappho, ahogy a korszakban nevezték: Dukai Takách Judit. Dukán áll az a kúria, ami szerencsétlen módon Simonffy érdeklődési körébe került, beleszeretett, rendbe rakta, azután véres csaták és hivatalnoki-örökös párbajok után elveszítette. Kíváncsi volnék Simonffy – a vonatkozó levélmegjegyzéseken túl – írt-e a kúria-kastély szelleméről, megjelenik-e valahol az életműben a szerelem, ami elsodorta Pestről, Kisoroszból, lekényszerítette Vas megyébe, vagy a veszteség akkora, hogy nem szívesen gondolt rá.

Berzsenyi, ahogy később bevallja szomorkás versében, nem engedte Zsuzsanna asszonyt a betűk közelébe, a hagyományak megfelelően analfabéta háziasszonyként tartotta,

„mint ösztöninknek szenvedő edénye

S nyers kényeinknek játszó eszköze“

– edényként és eszközként. Így van ez.

A hagyomány szerint Berzsenyi nagytérmészetű, szerelmes férfiember volt. Miután beleunt Zsuzsanna asszonyba, miután Kölcsey kipofozta az irodalomból, megsértette, ledilettánszotta, gyengéd női karok közt kereste a békét. A máig tartó oral history szerint a környék lakosságának nagy százaléka kimutathatóan a Berzsenyi-örökség részese, a genetikai öröksége. Berzsenyi tizenkilenc Judit születésekor, mindent ismerő harmincnyolc, amikor Judit tizenkilenc. A legjobb felállás. 1817 nyarán jelenik meg Kölcsey ledorongoló recenziója, ettől kezdve Berzsenyi a boldogságot nem az irodalomban, és nem is az asszonynál keresi.

Schöpflinben általában nincs, de amikor Dukai Takách Juditról beszél, egyáltalán nincs benne áhítat, nemi elfogultság. Szemernyi sincs. Annak tartja, ami valójában lehetett. Schöpflin szerint: *„Egy darab abból a Biedermayer-levegőből, mely akkor, mint mindenütt, nálunk is betöltött*

mindent, amely körüllegte a falusi nemesi kúriák és a kisvárosi polgárházak félhomályos szobáit, kiárad még ma is sok úri házban még meglevő bútoraikból, női kézimunkáikból, képeikből, felcsendült a furcsa alakú klavírok nótáiból, ott van Kisfaludy Sándor regéiben, Csokonai dalaiban és valami kevés él belőle még Berzsenyi viharos ódáiban is. A bécsi kongresszus levegője ez, kedves, puha, olvatag, szentimentálisan érzéki, semmi sincs, ami igazabb volna édeskés hazugságánál, mert ízlés, egy kornak a leglelke szól belőle hozzánk. Ha látom a képet, biztosan tudom, hogy akit ábrázol, nem írhatott más stílusú verset, mint amelyet Takách Judit írt, ha tehetségesebb, jobbat írt volna, de akkor sem másfélét.“

Az urak úgy szállnak Dukába a költőnő-különlegesség hírére, mint legyek a mézre, így születik a költőnő: „Alighogy kitudódott a nem is nagyon féltve őrzött titok, hogy Judit verseket ír, a Dunántúl frogató nemes urai elkezdtek érdeklődni iránta. Berzsenyi közeli rokona volt, terjesztette is a híret. Döbrentei Gábor a fiatal Wesselényivel meglátogatta Dukán, Kazinczy, csak híret hallva verseinek, felavatta költőnőnek. Persze ellátták bőven tanáccsal, tanítással, követendő példákkal és ő meg is fogadott mindent, oly hűségesen, hogy beleveszett még az a kicsi kis egyéniség is, ami volt benne.“

Festetics Györgyöt úgy veri le Schöpflin, mint a vak a poharat: „Diadala tetőpontja volt, mikor a Dunántúl potentátja, Festetics György, akit kora úgy körülhízelgett, hogy még most is alig tudjuk tisztán meglátni derék, jószándékú, de szűk látókörű, mindenben csak a dilettantizmusig jutó alakját, – meghívta a híres keszthelyi helikoni ünnepekre. Áradozó verses dicshimnuszokat olvasott itt, lojalitástól és hízelgéstől csepegtő frázisokkal, már ahogy ennek a különben kedves és nekünk nagyon tiszteletreméltó kornak utálatos szokása hozta magával.“

És újra a költőnőről: „Egyéb nem is volt neki a költészet. Az élete dolga nem volt, az a nyugtalanság sem volt meg benne, amely akarva-akaratlan költővé teszi az embert, rátéteti vele egész életét egy színes álomképre, eltéveszti az élet magától adódó egyenes útjairól. Ahogy más lányok hímeznek vagy a

zongorát nyaggatják, úgy írta ő a verseket.“

Dukai Takách Judit vagy Dukai Takács Judit, költői nevén Malvina (Duka, 1795. augusztus 9. – Sopron, 1836. április 15.) magyar költőnő, Berzsenyi Dániel fent olvasható verscíméből vált ismertté a neve.

DUKAI TAKÁCS JUDITHOZ

Hogy a szelíden érző szép nemet
Letiltva minden főbb pályáiról,
Guzsalyra, töre kárhozthatni szokta
A férfitörvény, vajjon jól van-e?
Igen: ha az csak úgy tekintetik,
Mint ösztöninknek szenvedő edénye
S nyers kényeinknek játszó eszköze.

De hát csak erre vagynak-é teremtvé
Azok, kik embert szülnek és nevelnek;
Kik életünknek gyöngé bimbait
Dajkálva őrzik forró keblökön,
S véröknek édes nedviből itatják;
Kik szebb korunknak ékes napjain
Rózsás kötéllel kapcsolnak magokhoz
S lelkünket égi érzésben feresztik;
Kik ősz korunkban reszkető fejünket
Ismét ölkbe vészik s dajka-karral
Vezetnek éltünk véghatárhoz,
S öelve téznek a halál ölebe,
Míg ott is újra vélünk egyesülnek?

Oh, nagy s dicső cél van nekik feladva,
S rendeltetésök szebb, mint a miénk!
De mint mehetnek nagy pályájokon
Bevont szemekkel s békós lábakon?
S kívánhatunk-e tőlök oly csudát,
Hogy céljainknak megfeleljenek,
És lelkeinkkel öszvezenjenek,
Ha őket a vak gyermekségbe zárjuk?
A míveletlen föld csak gazt terem:
A lélek is csak úgy emelkedik
A virtusokhoz égi szárnyakon,
Ha delphi isten önt sugárt belé,
Mely úgy kifejtí lelkünk díszzeit,
Mint éltető nap a virágkebelt.

Midőn csapongva ömledő dalod
Klavírod érző hangjain lebeg,
Midőn nyilazva repdez ajkidon
Az ihletett szív s nyílt ész lángigéje,
Mely szívet-elmét egyaránt hevít:
Akkor, barátném, akkor érzem,
Mit veszte a föld durva gyermeke,
Hogy a Teremtő legbecsesb alakját,
Kinek kezébe szívünk adva van,
Játéka, kénye rabjává alázza!

Te megboszúlva méltóságtokat
Kihágsz nemednek szűk korlátiból,
Melyekbe zárva tartja vad nemem;
Kihágsz, s merészen fényesb útra térsz,
Melyen csak a nagy férfinyomdokok
Vezetnek a szép tiltott táj felé;
Hol a vakító fénybe vont igazság,
Ámbár szemünket kápráztatja is,
De megmutatja a virtusnak útját,
Melly halhatatlan istenekhez int;
S hol a poesis nyájas istenei,
Szemünkhez illő földi öltözetben,
Enyelgve zárnak karjaik közé,
S a symboláknak hímes fátyolában
Öleltetik meg a nagyot s dicsőt,
S belénk mosolygják rózsás szájaikkal
Az égi szikrát s égi tiszta kényt.

Érzed hatalmas ihletésöket,
S hevült kebelt nyitsz szép sugalmaiknak,
S mint a kalitka zárát elhagyó
S ismét szabadban lengő fülmile
Öröme gerjed, s harsány csattogással
Repül az erdők zöld árnyékiba,
S üdvezli a rég óhajtott galyakról
A tarka völgyet s virradó eget:
Meglelkedve s égi szárnyra kelve
Lengsz vígan Áon szent virúlatin,
Hol a teremtő Pindar díthyrambja

Harsogva zúg le Pindus ormain,
S a gyöngé Sappho esdeklő dala
Nyögdelve reszket gyenge húrjain;
Hol új meg újabb szépségek csudáit
Bájjolva látja repdező szemed,
Hol új meg újabb zengzetű melosz
Lángolva járja általlekedet
S zengésbe hozza gyenge lantodat.

De, oh leányka! még itt nincs határ!
A képzelődés szép játéka,
Az érzemények édes ömledési
Szépítik ámbár boldogságotad,
De nem tehetnek boldoggá magok.
Kettősen érzed a jót és gonoszt,
S a sorsnak adáz kényén függ nyugalmad.
Nézd a magasban fénylő bölcseséget,
Körülragyogva csillagnimbuszával
Az istenelmek békes sátorában,
Hová nem érhet semmi földi tőr!
Ott, ott tanuld meg a bölcsék nyugalmát
Ismérni, s győzni a föld szörnyeit,
Indulatinknak pusztító dühét
És a szerencse játékot nevetni,
Használni élted szűk kerületét
S bátran letenni a halál kezébe.

Int a dicső táj. Járd zengő ajakkal.
Vezessen érző kebled istene.
Ölelje myrtus barna fűrtidet.
Az égi Múzsák s Grátiák ölen
Álmodd el élted rózsáálmait,
S védjen Minerva pályád zajjain,
Mint Áriont a tenger istenei,
Midőn zenegve szállt a delfinen.

Berzsenyi Dániel, 1815

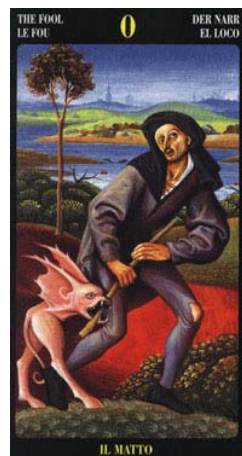
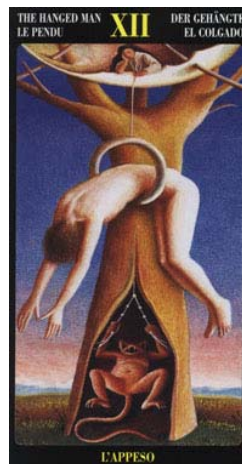
VILCSEK BÉLA

A kritika válsága – A válság kritikája

A kritika válságban van. Válságban volt mindig. Ez a természete. A kritika válságáról úgy évtizedenként zajos viták robbannak ki az irodalmi lapok hasábjain és különféle tudományos tanácskozásokon. Ezeknek az úgynevezett kritikavitáknak az anyaga ma már tetemesnek, a hozadéka viszont minimálisnak mondható. A kritikaviták, nagyon leegyszerűsítve, a nyolcvanas években az irodalom elméleti és történeti megközelítése, a kilencvenes években a szaktudományos-objektív és az esszéisztikus-szubjektív beszédmód képviselői között lezajló ütközetek terepei voltak. A résztvevőknek általában még olyan alapkérdésekben sem sikerült egyezsége jutniuk, hogy mi a kritika célja, feladata, funkciója, egyáltalán kiről, miről és kihez szól a kritika. Végül is elmondható, a kritikaviták eredménytelenségének oka sem másban keresendő, mint a kritika természetében.

„köztes műfaj”

A kritika ugyanis sajátosan átmeneti, köztes műfaj. A kritika és annak művelője nem közvetlenül, hanem csak közvetve részese az úgynevezett irodalmi folyamatnak. Az irodalmi folyamat három fő eleme – az író, a mű és a befogadó – lényegét tekintve azonos önmagával, eredendően önmagára vonatkoztatott. A kritika és a kritikus, ebben a megközelítésben, nem azonos önmagával, eredendően nem önmagára, hanem valami rajta kívülállóra, rajta kívülálló tárgyra vagy személyre vonatkoztatott. A kritika és a kritikus figyelve alapvetően az irodalmi folyamat fő elemeire irányul, külön-külön vagy együttesen megcélozva azokat. A kritikaviták eredménytelenségének legfőbb oka, úgy tűnik, éppen az, hogy a közreműködőknek legelőször is abban nem sikerül egyetértésre jutniuk: e kritikai vagy kritikusi figyelemnek elsődlegesen az irodalmi folyamat mely elemére vagy elemeire kell(ene) irányulnia. Az már csak egy következő kérdés: e kritikai vagy kritikusi figyelem eredményeképpen megszülető, sajátosan átmeneti, köztes műfajnak és termékének miképpen, milyen formában, milyen szempontok, irányok és eszmények figyelembevételével kell(ene) megformálódnia.

A (poszt)modern irodalomtudomány csaknem két évszázados történetének tapasztalatai azt mutatják, hogy az egyes irodalmi megközelítéseket s az általuk alkalmazott módszereket és eszközöket alapvetően meghatározza és jellemzi is, hogy az úgynevezett irodalmi közlés- vagy kommunikációs, illetve hatás- vagy élményfolyamatot miképpen ítélik meg, annak mely elemét vagy mely elemei közötti viszonyt tartják elsődlegesnek.

A vizsgálódás megkezdésekor az alkotó személyét és az alkotás körülményeit, a műalkotás önelvűségét és önadottságát vagy éppenséggel a befogadó személyét és a befogadás aktusát helyezik-e előtérbe. A vizsgálat kiindulópontjának megválasztása azután esetükben megszabja a vizsgálat célját, tárgyát, eszményét és azt is, hogy a vizsgálat során, a konkrét művekkel való szembesüléskor, milyen elemző műfajt és eljárásmodot részesítenek előnyben.

A különböző megközelítések és módszerek, fő törekvésüket és általános ismérveiket tekintve, jól láthatóan, három terület köré szerveződnek: az irodalmi mű alkotója és megszületésének körülményei; az irodalmi műnek a megalkotásától és a befogadásától függetlenített szerveződése és elrendeződése; valamint az irodalmi mű hatása és befogadása köré.

A kritika mint az irodalomtudomány alkalmazott, gyakorlati területe, szintén jellemezhető annak alapján, hogy mit helyez figyelmének a középpontjába. Az egyik jellemző kritikai vagy kritikusi hozzáállás, ennek megfelelően, a mű létrehozásának és megszületésének folyamatára koncentrál, a műalkotás fogantatásától az elkészültéig terjedő időszak meghatározó momentumait veszi számba. A másik az irodalmi mű mint az alkotói szándék rögzítése és az olvasói befogadás vezérlése bonyolult szerveződéseinek, mozgásainak leírására vállalkozik. Végül a harmadikat az irodalmi mű elsajátításának, a vele való szembesülésnek, a mű és befogadó aktív egymásra hatásának megragadása érdekli.

Az első kritikai vagy kritikusi hozzáállást mindenekelőtt az alkotó személye és a mű megszületésének körülménye érdekli, a másodikat a műalkotás mindentől független felépítésének, megformáltságának minél részletesebb leírása vezérli, míg a harmadikat a mű hatásának és befogadásának mikéntje izgatja.

„interpretációs stratégiák”

A háromféle műmegközelítési mód (csúnya szakszóval: interpretációs stratégia) szerencsés esetben nem különül el élesen egymástól, esetleg ötvöződik is. Mégis, a kritikakínálatban valamelyest is járatos olvasó, nagyon rövid idő alatt, számos olyan példát tud említeni, amelyekben a három alapvető műmegközelítési mód valamelyike hangsúlyosan érvényesül.

Az első kritikátípusban vagy kritikusi szemléletmódban az értelmező az adott mű kapcsán szinte kizárólag arra szorítkozik, hogy az író élet-történetét, személyiségjegeit vagy feltételezett közlési szándékát írja le.

A másodikban az értelmező nem hajlandó foglalkozni se az alkotóval, se az olvasóval, mert úgymond, a műben magában úgyis minden „benne van“, abból minden kiolvasható.

Végezetül a harmadik típusban a vizsgálandó mű csak apropó, csak alkalom arra, hogy annak révén az értelmező beszámolhasson a maga életéről, világról vagy éppen irodalomról vallott személyes felfogásáról, érzéseiről, rosszabb esetben: saját prekoncepcióiról, elfogultságairól.

Az irodalmi műalkotás megközelítésének ezek az egyoldalúságai valamilyen fokon természetesen a (poszt)modern irodalomtudomány szinte valamennyi irányzatára és iskolájára jellemzőek, a pozitívizmustól és a szellemtörténettől a formalizmuson-strukturalizmuson át egészen a hermeneutikáig vagy a dekonstrukcióig.

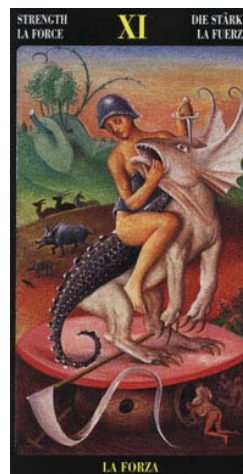
A kritika(írás) esetében ezek az egyoldalúságok azért bírnak fokozott jelentőséggel, mert a kritika(írás) hagyományosan és természetéből fakadóan korlátozott műfaj. Terjedelmi értelemben mindenképpen az. (Irodalmi lapok szerkesztői tudnának mesélni arról, milyen fáradtságos napi munkát jelent számukra annak megértetése, hogy egy-egy frissen megjelent könyvről szóló beszámoló terjedelme egyszerűen nem léphet át bizonyos terjedelmi határokat. Márpedig nem léphet át, mert az olvasó csak korlátozott időt tud szánni arra, hogy a művekről olvasson. Ha jut ideje egyáltalán olvasásra, akkor inkább magukat a műveket választja.)

Másfelől meg a kritikusokban fogalmazódik meg joggal az az ellenvetés, hogy egy kellő körültekintéssel és alapossággal elvégzett értelmezés kidolgozása szinte lehetetlen úgy, hogy annak terjedelme nem haladhatja meg a négy-öt, jobb esetben nyolc-tízezer karakternyi terjedelmet. Ha az irodalmi folytonosság és hatástörténet vagy a jelenbeli irodalmi horizont szempontjából valóban jelentősnek mutatkozó, az illető alkotó pályáján fordulatot, netán szintézist jelentő műről van szó, annak megfelelő szakmai alapossággal elvégzett értelmezése nem lehet terjedelmi korlát kérdése. A 22-es csapdája ez, ördögi kör! (Az utóbbi időben egyes irodalmi szerkesztők és szerkesztőségek ebből a csapdából vagy ördögi körből úgy igyekeznek kitörni, hogy az igazán jelentősnek vélt művekről egyszerre több, más-más nézőpontot képviselő írást is közölnek, vagy több kritikus részvételével kerekasztal-beszélgetést szerveznek, s e beszélgetés szerkesztett változatát teszik közzé hagyományos értelemben vett kritika helyett. A nem kivételes jelentőségű könyvekről az irodalmi szerkesztők és szerkesztőségek továbbra is és jobbra a megszokott terjedelmű, általában egy szempontot érvényesítő, úgynevezett eseti kritikákat készíttetnek és jelentetnek meg. Ha egyáltalán.)

„visszajelzés nélkül”

A kiról vagy miről írni kérdésének megválaszolása és a terjedelmi korlátok tudomásul vétele mellett hasonló nehézséget jelent annak eldöntése is, hogy kihez és milyen formában szóljon a kritika. Minden ellenkező híreszteléssel szemben, a kritika nem egyszerűen a szerzőről, hanem legalább annyira a szerzőnek is szól.

A szépírói alkotói munka, tudjuk jól, jellegénél fogva magányos, egyszemélyes tevékenység. Az író görnyed az üres lap fölött, vagy bámulja az üres monitort, miközben várja a weöresi ”műalkotásra

alkalmas kedélyállapot“ bekövetkezését. Ha ez az alkotói szempontból kegyelminek nevezhető állapot bekövetkezik, akkor az író lázas munkába kezd. Ír és ír, rendületlenül. Mindenfajta támasz, segítség, visszajelzés nélkül. Lázás tevékenységének eredményéről az első és sok esetben az egyetlen érdemi visszajelzést, munkájának folytatásához támaszt és segítséget azonban legfeljebb a kritikustól remélhet. Senki mástól. Baráti vállvergetéssel teli a padlás! Ha szakszerűnek nevezhető kritika nem készül, az íróbarátok ugyan rendszerint besegítenek valamilyen könyvészeti fórumon a könyv népszerűsítésébe, egy-egy lelkesedő írás erejéig, de ez legfeljebb a szerző emberi hiúságát legyezgeti, szakmai elégtételt semmiképpen nem jelenthet a számára. Az elhallgatásnál még az elmarasztalás is jobb!

Több sikeres írói pálya alakulástörténete bizonyítja, milyen sokat jelenthet az alkotó számára egy-egy olyan mester, irodalmi szakember, akinek véleményére, tanácsaira a munkája során mindvégig számíthat, s akinek ítéletében a munka elkészültével maximálisan megbízhat. S hány olyan nem szerencsés pályaalakulásról tudunk, amelyet éppen ilyen megbízható ítéletű mester, irodalmi szakember hiányában fölösleges kitérők, megrekedések, egyenetlenségek kísérnek! Ezekben az esetekben a hiányt legfeljebb egy, az alkotói léthelyzet megértése iránt érzékeny, kellőképpen felkészült és kellő pályaismerettel rendelkező kritikus pótolja vagy pótolhatja.

Többek között ezért is van az, hogy az írók egy jelentékeny hányada mármár monomániás igyekezettel próbálja elérni, hogy újonnan elkészült művéről minél hamarabb, minél részletesebb és minél több kritika jelenjen meg különféle irodalmi orgánumokban. Félreértés ne essék, ez nemcsak az önérvényesítés manapság oly divatos erőszakos megnyilvánulási formája, az irodalmi bizniszben való részvétel nyomulások megvalósulása, hanem annak természetes óhajta is, hogy amibe az alkotó a megelőző időszakban életét és vérért fektette, amire teljes személyiségét, napjainak minden percét áldozta, arról legalább odafigyelést, jószándékú s ha lehet, szakmailag megalapozott véleményt kapjon.

A jószándékú jelzón ez esetben egyébként különösen nagy hangsúly van. Hiszen a költő vagy író, miközben óhajtja a megmérettetést, ugyanakkor retteg is attól, hogy megszületett ”gyermekében“ bárki bármi hibát találjon. A legenyhébb kritikai megjegyzést is életének és vérének hiabavalóságaként, létének és áldozatvállalásának teljes megkérdőjeleződéseként éli meg. Az író egyszerre született exhibicionista és rejtőzködő, könnyen sebezhető lélek!

„nem keresztretjvény”

Nincs nehezebb feladat és nincs nagyobb felelősség, mint kortárs író újonnan megjelent könyvéről vagy pályájának alakulástörténetéről szakmailag megalapozott, a kritikus által vállalható, az író számára mégis maradéktalanul elfogadható kritikát írni. A kortársi kritikusnak, ha van olyan botor, hogy erre a lehetetlen

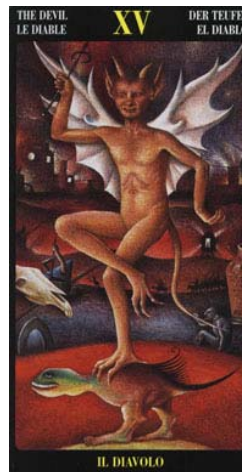
és kényes feladatra vállalkozik, bizonyos mértékig pszichológusnak is kell lennie. (Különösképpen akkor, ha az illető író ráadásul személyes ismerőse is, ami ebben a nagyon szűk és belterjes szakmában bizony nagyon könnyen előfordulhat.)

A kritikusnak - első lépésként - mégis csak azt a sokat kárhozottat alapállást kell elfoglalnia, hogy megpróbál a lehető legteljesebb mértékig behelyezkedni az író helyzetébe és személyiségébe. Ez nem annak "megfejtése", hogy vajon mit akart művével mondani vagy pláne üzeni a szerző. Az irodalom nem keresztretjtvény, a kritika nem keresztretjtvény-megfejtés! A kritikus egyik legelső dolga annak megértése és megértetése kell legyen, hogy az író pályájának azon szakaszában miért éppen azt a művet és miért éppen azon a módon írta meg. Vajon mik lehetnek döntésének az előzményei, a valós indokai, mik lettek és mik lehetnek az esetleges következményei.

„értelmezői közösség”

A kritika mindazonáltal elsősorban magáról az irodalmi műalkotásról szól. A kritikus, ha akarja, ha nem, egy adott korszak irodalmi tudatának és ízlésének a részese és kifejezője. Egy adott értelmezői közösség résztvevője és képviselője. Egy ott és akkor érvényes irodalmi kánon alakítója vagy éppen ellenzője, rosszabb esetben valamely irodalmi szekértábor vagy politikai irány el- vagy lekötöztetettje, esetleg éppenséggel sértettje. Ha becsületesen akarja ellátni feladatát, legalább kritikája megfogalmazásának idejére, mindezekről a meghatározottságoktól meg kell próbálnia függetleníteni magát. Egyedül a műre (kötetre), annak belső szerveződésére kell figyelmét összpontosítania, s azt legjobb szakmai tudása és értelmezői eszköztára birtokában a lehető legalaposabban és a lehető legérthetőbb módon feltárnia. Ez nem történhet úgy, mint sok esetben előfordul, hogy kiragad a versből egy szakaszt, prózai műből egy neki éppen tetsző részletet, azután azt a maga számára és a maga hétköznapi nyelvére "lefordítja". Majd vesz egy újabb versszakot és prózarészletet, s ahhoz is megadja a saját "fordítókulcsát". Ezzel a megoldással a mű- vagy kötetegészről valójában semmit nem mond. Legfeljebb terjedelmi értelemben teljesíti az előírt kritikus penzumot. Az írónak és az olvasónak ezzel a rutinszerű megoldással semmit nem mondott, a művet (a kötetet) még a felszínén sem karcolta meg, nemhogy érdemi megállapításokat tett volna róla.

A kritikai munkának tagadhatatlanul ez a legkényesebb, legnehezebb és legnagyobb felkészültséget igénylő fázisa. A kritikák és kritikusok legtöbbször éppen ezért, nagy valószínűséggel, ezen a ponton vérzik el. A kritika(írás) ugyanis, legyen bármily meglepő, maga is szakma, mesterség. Ugyanúgy, mint az írói szakma vagy mesterség. Mindkettőnek megvannak a maga jól megtanulható, másoktól elleshető és begyakorolható szabályai és fogásai, mint ahogy megvannak a megmagyarázhatatlan, csak az adott írás szerzőjét

jellemző titkos tartományai is. Ember legyen a talpán, aki az írás e kettős követelményének egyszerre kellő szakmai felkészültséggel és kellő emberi és műélvezői empátiával tud közelíteni! Márpedig a szakmáját vagy mesterségét magas színvonalon művelni kívánó kritikustól ennek a kettős elvárásnak a teljesítése alapkövetelmény.

A kritikusnak azon túl, hogy törekszik a szerző személyiségének, alkotói léthelyzetének és feltételezett szándékának a minél teljesebb és jóhiszemű megértésére, kényszerűen tudomásul veszi a műfaj területi korlátozottságát s jó esetben még egyéni látásmóddal és íráskészséggel is rendelkezik, nos, mindezekben túl számos, kifejezetten szakmai vagy irodalomtudományos szempontokra is tekintettel kell lennie.

Ákár irodalmi beharcok és háborúskodások, akár szakmaféltes és presztízsharcok közepette is tudatosítania kell magában azt a kijózanító felismerést, hogy kritikusai tevékenységével a maga elé tűzött célt csak akkor érheti el, ha egyes írásaival és írásainak összességével igyekszik minél inkább megteremteni az irodalomtudomány részterületeinek – elméletnek és történetnek, műkritikának és műértelmezésnek, filológiának és textológianak – az összhangját. S ez esetben is, természetesen, a legjobban teszi, ha egyik részterületet sem helyezi a másik rovására szükségtelenül és elfogultan előnybe.

Ez azonban – a kritika(írás) nehézségének és válságának újabb jellemzőjeként és okaként – azt feltételezi, hogy a (jó) kritikusnak ideális esetben egyszerre kell elméleti vértettséggel, történeti felkészültséggel, az értelmezői stratégiák iránti fogékonysággal s a szövegkezelés és szövegkezelés módszertanában való jártassággal bírnia. Ezért is nagyon hasznosak vagy nagyon hasznosak **VOLNÁNAK** az egy-egy, szakmáját kiemelkedő szinten művelő kritikus írásaiból összeállított gyűjteményes kötetek, amelyekből az illető irodalmár szemlélet- és alakításmódja – immár az egyes elemzett könyvtől vagy írótól mintegy függetlenül – a maga teljességében kirajzolódhat. (Míg a folyóiratbeli közléskor recepció és interpretáció középpontjában elsődlegesen a frissen megjelent mű áll, addig egy tanulmánykötet részeként az írás óhatatlanul szerzője általánosítható nézeteit is előtérbe helyezi, azokkal való szembesülésre készlet. Legalább annyira szól a szerzőjéről, mint a tárgyáról.)

Fájdalom, s a kritikával foglalkozóknak ezt is be kell látnia, hogy a tudományos és szakmunkák mellett mégis az ilyen típusú kiadványok iránt mutatkozik a legkisebb olvasói és ennek következtében a legcsekélyebb kiadói érdeklődés és igény.

„az olvasó érdekében”

Pedig a kritika, ne kerteljünk, végső soron és mindenekelőtt az olvasóért van. Fontos szerepe, hogy az írónak visszajelzést, esetleg szakmai útmutatást adjon, fontos, hogy a műnek első értelmezését adja, annak újdonságát, jelentőségét bemutassa és azt alaposan alátámasztott érvekkel bizonyítsa. A legfontosabb szerepe azonban

mégiscsak az, hogy mindezen célkitűzések teljesítése közben felhívja az olvasó figyelmét a könyv megjelenésére, annak elolvasására buzdítson vagy adott esetben eltántorítson attól.

A kritikának ennek ellenére, talán joggal kijelenthető, nincsen becsülete. Sokan még a létjogát is megkérdőjelezzik. Azt a kételyt fogalmazzák meg, hogy a kritikairói mesterség művelése, netán az irodalomkritika olvasása hasznos, hasznosítható tevékenység-e egyáltalán. A kritikairás és -íratás korábban felsorolt nehézségei mellett többek között ez lehet az indoka annak, hogy az utóbbi időben több irodalmi lap egyszerűen megszüntette kritikai rovatát. Ha mégis megtartotta azt, a szemlézett könyvek kiválasztásánál szinte teljesen esetleges gyakorlatot követ. A mai könyvtúltermelés időszakában egyébként is lehetetlen vállalkozás a könyvkiadás történéseit folyamatosan és akárcsak közel teljes körűen figyelemmel kísérni.

Igy viszont egy-egy irodalmi folyóirat kritikai rovata nem tudja betölteni egyik alapfunkcióját, a jelenbeli irodalmi folyamatok legalább fő áramának a bemutatását és elemzését. Az, hogy melyik könyvről jelenik meg akár recenzió is egy lapban, azt többnyire a szerkesztő ízlése és vonzalma dönti el vagy az, hogy melyik új kiadványból érkezett éppen recenziós példány a szerkesztőségbe. Azt pedig, hogy ki ír a recenzióra kiválasztott könyvről, szintén többnyire a szerkesztő ízlése és vonzalma határozza meg. Legfeljebb lehetőséget ad a recenzensnek, hogy válasszon a rendelkezésre álló kínálatból.

A kritikairással kapcsolatosan számba vett nehézségek magyarázzák azt is, hogy egyébként sincs valami nagy túlekedés a kritikusi pályán. Túlságosan macerás, túl sok befektetett munkát igénylő, és a legkevésbé sem megbecsült vagy honorált szakma ez! Ezért is van az, hogy sok esetben maguk a szerkesztők (is) vállalkoznak kritikairásra, vagy éppen azt kérik fel, aki éppen valamilyen személyes oknál (elfoglaltságnál, érdeklődésnél stb.) fogva arra hajlandóságot mutat. Ma már szinte bárki (író, költő, egyetemi vagy főiskolai hallgató, doktorandusz stb.) írhat kritikát mindenféle előképzettség vagy felkészültség nélkül, ami újra csak az ellen hat, hogy a kritika eleget tegyen fő feladatának: a kortársi irodalmi folyamatok értő és érvényes leírásának, értelmezésének és értékelésének.

★

A kritikával és kritikairással kapcsolatosan, nem véletlenül, rendre olyan végletesnek mondható kérdések is felvetődnek: vajon miért kell magyarázni a műalkotást, miért nem olvashat mindenki kedvére úgy, ahogyan neki tetszik, vagy ahogyan azt „úri kedve“ tartja. Ez utóbbi vélekedés cáfolatául álljon itt befejezésül egy személyes példa, mely talán megfelelő válasz a feltett kérdésekre. Ezen a ponton azonban jelen sorok írójának, aki maga is vagy két évtizede gyakorló kritikus, végképp le kell vetnie az (ál)objektivitás álarcát, és saját személyes tapasztalatával kell előállnia. Az eddigi fejtegetésekben sem titkolta ugyan a szakmája (értelme és fontossága) iránti elfoglaltságát, most azonban nyíltan színt kell vallania. Háttha ez a nyílt színvallás segít meggyőzni a kételkedőket a

kritika egyszerre szükséges és nehézségekkel teli mivoltáról. A példa ugyan szoros értelemben nem a kritikáról, hanem egy költői életrajz megszületésének körülményeiről szól, mindenesetre tanulságai a kritika műfaját és a kritikairás természetét is szorosan érintik.

“kritikára szükség van”

Radnóti Miklós születésének kilencvenedik évfordulója tájékán felkérést kaptam az egyik kiadótól egy Radnóti-életrajz megírására. Ekkorra már teljesen egyértelművé vált, hogy a szakma régi adósságát törleszthetné egy ilyen könyv elkészülésével és megjelentetésével. Radnóti életének eseményeiről addig, egy vázlatos pályaképet leszámítva, jóformán csak kortársi visszaemlékezésekből értesülhettünk. Ám az emlékezések igazságtartalma, pontossága – a szubjektivitásuk, a túlzottan elfogult vagy elfogódott jellegük, no és a megtörténések óta eltelt idő megszépítő vagy megtévesztő távolsága miatt – sok esetben megkérdőjelezhető volt. Az olvasónak időnként az a benyomása támadt, hogy a beszámolók mintha inkább szólnának az emlékező érdemeiről, a költő életében játszott állítólagos kiemelkedő szerepéről, mint magáról az érintettéről. De az irodalomtörténeti szakma is általában véve csak a költői munkásság egy-egy szeletének vizsgálatára szorítkozott, s az egyes pályaszakaszokkal vagy művekkel kapcsolatosan leginkább valamely önkényesen kiragadott életesemény meghatározó voltát helyezte figyelmének a középpontjába.

A Radnóti-szakirodalom sanyarú állapotát látva, a magam felelősségét átérezve, de lehetőség szerint nem eltúlozva, természetesen nagy lelkesedéssel láttam munkához, hogy szerény életrajzomat mihamarabb tető alá hozzam. Az anyaggyűjtés fázisának lezárulásakor mély levegőt vettem, s telefonon megkerestem a költő özvegyét, hogy tájékoztassam őt az örömteli hírről, egy Radnótiról és persze őróla, magáról is szóló átfogó biográfia előkészületeiről. Legnagyobb meglepetésemre, az azonnali reakció egyértelműen elutasító volt.

Az özvegy megítélése szerint Radnótiról nem életrajzokat vagy irodalomtörténeti tanulmányokat kellene készíteni és közölni, hanem a költő műveit kellene minél inkább és minél teljesebben hozzáférhetővé tenni. Az volt a nagyon határozott álláspontja, hogy a diákok ne szakmunkákat, hanem mindenekelőtt a költő verseit olvassák. Csaknem negyedszázados oktatói munkám minden tapasztalatával hiába próbáltam érveket sorakoztatni amellet, hogy a diákoknak ma már alapos segítségre van szükségük a versek értő befogadásához, hiszen nagyon kevés az ismeretük arról a korról, a költő életéről és a művek megszületésének körülményeiről. Az özvegy hajthatatlan maradt, álláspontjából tapodtat sem engedett. Egy irodalomtörténeti dolgozat megírásához szerencsére nem szükséges az örökös hozzájárulása, de azért a dolgozat szerzője számára nem a legideálisabb és nem a leginspirálóbb az, ha az érzelmi terheltségnek ilyen légkörében kell végeznie kutatói és alkotói munkáját.

A könyv mindenesetre elkészült. Egy újabb mély levegővételt követően, elsőként természetesen a leginkább érintettnek küldtem el azt, s szorongva vártam a véleményét. Néhány hét múlva levelet hozott a postás. A borítékon feladóként, írógéppel írva, ez állt: Radnóti Miklósné (pontos cím). A borítékban a szentendrei Kovács Margit Gyűjtemény egyik kiemelkedő darabjának, a Halászsasszonyok című kompozíciónak a fényképét ábrázoló képeslap lapult. A képeslap hátoldalán az alábbi, ugyancsak géppel írott szöveg volt olvasható:

2000. VI. 6.

Kedves Vilcsek Béla,

köszönöm könyvét. Minthogy félvak vagyok, felolvasásra szorítkozva, még csak a 61. oldalnál tartok. Eddig jó és hasznos, gondos kutatást mutat. Nem akartam a befejezésig várni, szíves üdvözlettel

Radnóti Miklósné

A levélben olvasottak és az előzmények után különösen megtisztelő volt, hogy az aláírás fekete tintával, szép folyamatos betűkkel, kézzel írva szerepelt. Ezzel azonban ez a nagyon személyes és felemelő történet még nem ért véget. Rövidesen, ugyanarról a címről, újabb borítékot kézbesített a posta. Ezúttal levél volt benne, írógéppel írva és lila tintájú, saját kezű aláírással. A levél szövege az alábbi volt (a személyes adatokat három pont jelzi):

2000. június 26.

Kedves Vilcsek Béla,

könyvét végigolvastam. Szerkezetét, vagyis a kötetek sorrendjére fűzött emlékező és kritikai írások együttesét jónak tartom. Sok gondos kutatási munkát tükröz a könyv.

Soproni János, régi barátunk szeretné megkapni könyvét, de hiába kereste a boltokban.

Kérem, küldjön egy példányt címére: [...]. Egyébként elvárta volna, hogy közlési szándékáról értesíti.

Amennyiben mondandója volna számomra, keddtől péntekig az esti /9-10 h/ időben megtalál. Telefonom: [...], más időben: [...]

Szíves üdvözlettel:

Radnóti Miklósné

Soproni János az igényelt könyvet természetesen, annak rendje és módja szerint, azonnal megkapta, s egy baráti hangulatú telefonbeszélgetés során köszönettel nyugtázta. Az a tény pedig, hogy a megjelenés után néhány héttel már hiába kereste a kötetet a könyvesboltokban, nos, az annak a bizonyítéka, hogy a kiadásnak szerencsére kézzel fogható, a könyvforgalmazásban is tetten érhető eredménye volt. Az olvasók a könyvet egyértelműen örömmel fogadták. A Radnóti-életrajz születésének, megjelenésének és utóéletének alakulástörténete pedig a szerzőt – kutatói és személyes értelemben is – élete egyik legnagyobb elismeréséhez juttatta. Fáradozásának és ”megpróbáltatásainak” eredményeképpen pedig büszkén elmondhatta, hogy sikerült feltárnia a Radnóti-legendárium négy legfőbb összetevőjét, mely összetevők természetesen ez esetben is valós tényeken

alapulnak ugyan, túlhangsúlyozásuk, a mű, az életmű elé helyezésük az elmúlt évtizedek recepciójában mégis már-már az értő megítélés gátjává, sőt akadályozójává váltak.

A Radnóti-élet(mű) fogadtatástörténetében a négy legendáriumelem a következő: a megszületés legendája (a tragikus kimenetelű ikerszülés, az apa korai elvesztése, a névváltoztatás kérelmezése); a hazaszeretet legendája (a munkaszolgálatok fenyegetettségében megszületett himnikus vers, a Nem tudhatom...alakulástörténete); a halálraítéltség legendája (a legszörnyűbb fizikai teherrel közepette készült versek megdöbbentő játékosága) és végezetül a halál legendája (a megmenekülés többszörös esélye és mégis lehetetlensége, a tragédia bekövetkezése körüli bizonytalanság, az úgynevezett Bori notesz csodás eseménytörténete).

A költői életrajz megszületése és megszületésének körülményei mindazonáltal újabb bizonyítékát jelentik annak, hogy kritikára – minden válsága vagy válságossága ellenére – mai irodalomértésünkben igenis nagy szükség van.

Illusztráció:

**Hieronymus Bosch (1450–1516) Tarot kártyasorozata –
Picassa Web Albums**

Szerkesztőség

és kiadó:

310085 Arad,

Eminescu utca

55–57. szám,

tel.: 0040/257/

280-751, 0040/

257/280-596

(fax),

http://

www.irodalmijelen.hu,

ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Munkatársak:

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

**Mányoki Endre, Weiner Sennyey Tibor (Vers),
Onagy Zoltán (Próza), Boldog Zoltán (Kritika, Interjú),**

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), Szöcs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Kiadja

az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Irodalmi Jelen Könyvek

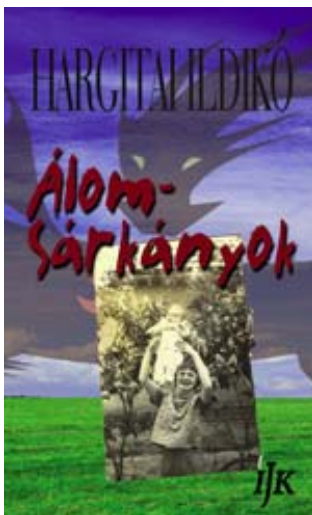

Brîndușa Armanca

Közelmúlt a médiában Határesetek a szögesdróton

Volt idő, főleg az 1980-as évek végén, amikor Románia nyugati nagyvárosainak utcáin, elrettentő szándékkal, bilincsbe vert embereket vezettek végig. Nem gyilkosokat, betörőket – azokat rabomobilokban szállították –, hanem határsértőket: olyanokat, akik torkig voltak a román diktátor „aranykorával“, és megpróbálták, életük kockáztatásával, a román–magyar vagy román–jugoszláv határt átlépve elhagyni az országot. Volt, akinek sikerült, és Nyugaton új egzisztenciát teremtett magának, volt, akinek nem – ez esetben a határnál agyonlőtték, halálra verték, vagy a Dunába fulladt, jobb esetben Romániában börtönre, később munkahelyen letöltendő büntetésre ítélték.

Ezeknek állít emléket ez a szívszorító dokumentum-regény.

Hargitai Ildikó

ÁLOMSÁRKÁNYOK

A szerző első regényében „teljes fegyverzetben“ áll ki az irodalom porondjára, meglepően biztos érzéssel vezeti olvasóját két, helyenként kimondottan egzotikus, máshol nagyon is hétköznapi történeteket felvonultató, érdekfeszítő, drámai fordulatokkal élő cselekményszálon, míg végül a párhuzamosnak, össze nem tartozónak tűnő történeteket mesterien egybefonja. A boldogságkeresésről szól ez az őszinte könyv.